

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
І СПОРТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА ТЕОРІЇ ОЛІМПІЙСЬКОГО СПОРТУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт»,
освітньою програмою «Олімпійський спорт і освіта»

на тему: **«СУЧАСНИЙ ПРОФІЛЬ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТРЕНЕРА З
ФЕХТУВАННЯ»**

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня
Красовського О.О.

Науковий керівник: Радченко Л.О.,
д.фіз.вих, професор

Рецензент: Шевчук О. М., к.фіз.вих.,
доцент

Рекомендовано до захисту на засіданні
кафедри (протокол № 5 від 2.12.2025 р.)
Завідувач кафедри: Радченко Л.О.
д.фіз.вих., професор

Київ – 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ СПОРТИВНИХ ТРЕНЕРІВ	13
1.1. Поняття «компетентність» у педагогіці	13
1.2. Структура, мета та зміст діяльності спортивного тренера крізь призму компетентнісного підходу	16
1.3. Особливості фехтування як виду спорту	19
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	24
2.1. Методи досліджень	24
2.1.1. Аналіз літературних джерел та інформаційних ресурсів мережі Інтернет	24
2.1.2. Аналіз та синтез	25
2.1.3. Опитування	26
2.1.4. Методи математичної статистики	27
2.2. Організація досліджень	27
РОЗДІЛ 3. СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТРЕНЕРІВ З ФЕХТУВАННЯ В УКРАЇНІ	30
3.1. Особливості організації роботи тренера з фехтування в Україні	30
3.2. Вимоги до ключових професійних компетентностей тренера з фехтування	32
3.3. Основні проблеми у формуванні професійних компетентностей тренера з фехтування та шляхи їх подолання	45
Висновки до розділу 3	48
РОЗДІЛ 4. ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	50
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	57

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ	66

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

FIE – Міжнародна федерація фехтування;

НФФУ – Національна федерація фехтування України;

ДЮСШ – дитячо-юнацька спортивна школа;

ШВСМ – школа вищої спортивної майстерності;

СДЮШОР – спортивна дитячо-юнацька школа олімпійського резерву

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку спорту роль тренера виходить далеко за межі традиційного уявлення про наставника, який лише навчає технічним прийомам та забезпечує фізичну підготовку спортсмена. Зростання динамічності, технологізації та інтелектуалізації спортивної діяльності, зокрема у таких складних видах спорту, як фехтування, вимагає від тренера значно ширшого спектра професійних умінь. Фехтування, що поєднує високу технічну складність, тактичну варіативність та інтенсивну когнітивну участь спортсмена, ставить перед тренером завдання постійного самовдосконалення та адаптації до нових умов спортивної практики. У цих умовах особливої ваги набуває дослідження професійного та компетентнісного профілю тренера, який має відповідати сучасним тенденціям спортивної науки, технічного прогресу та педагогічної інноватики [29, 35, 56].

Актуальність проблеми зумовлена низкою ключових чинників. По-перше, у фехтуванні спостерігається інтенсивний розвиток техніко-тактичних систем з одночасним зростанням швидкості та складності поєдинку, що висуває високі вимоги до здатності тренера аналізувати спортивний бій у реальному часі, застосовувати індивідуалізовані методики та гнучко реагувати на зміни підготовленості спортсмена [8, 34, 49]. Еволюція правил, збільшення конкуренції на міжнародних аренах і зміна стилістики бою потребують поглибленої аналітичної компетентності тренера, а також здатності прогнозувати розвиток змагальної ситуації.

По-друге, у сучасну тренерську діяльність активно інтегруються цифрові технології: відеоаналіз техніко-тактичних дій, сенсорні системи контролю навантаження, засоби біомеханічного аналізу, електронні платформи планування тренувань, а також інструменти штучного інтелекту, які починають використовуватися для персоналізації тренувального процесу. Така технологічна трансформація істотно розширює інструментарій тренера, водночас формуючи нові вимоги до його цифрових і аналітичних

компетентностей [52, 53, 57]. Проте науково-методичне забезпечення, яке регламентує діяльність тренера у фехтуванні, поки що не повною мірою адаптоване до таких швидких технологічних змін, що свідчить про наявність певного «методичного розриву» [10, 14, 27].

По-третє, сучасний тренер функціонує у багатовимірному педагогічному середовищі, де особливого значення набувають комунікативні, психологічні, управлінські та етичні компетентності. Від уміння тренера формувати мотиваційне середовище, забезпечувати психологічний супровід, організовувати безпечний і гуманний тренувальний простір залежить не лише спортивний результат, а й гармонійний розвиток особистості спортсмена, його фізичне та ментальне здоров'я [1, 11, 20, 42]. Розвиток молодих спортсменів також потребує педагогічної майстерності, що визначає здатність тренера до уваги, емпатії, індивідуального підходу, профілактики стресу та конфліктів.

Крім того, актуальною є потреба у модернізації програм підготовки майбутніх тренерів на основі міжнародних стандартів. У світовій практиці підготовка тренерських кадрів регламентується рамками професійних компетентностей, розробленими міжнародними організаціями, зокрема International Council for Coaching Excellence (ICCE), що визначають структуру, рівні та зміст професійних компетентностей тренера [52, 53]. На рівні Європейського Союзу компетентнісний підхід закріплений у низці стратегічних документів, зокрема Рамкою ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2006, 2018), які визначають універсальні компетентності, необхідні фахівцю у будь-якій сфері, зокрема й у спортивній діяльності [17, 18].

Аналіз наукової літератури свідчить про наявність широкого кола досліджень, присвячених організації тренувального процесу, розвитку фізичних і технічних якостей спортсменів, моделюванню тренерської діяльності, вивченню професійного шляху видатних наставників та визначенню соціально-педагогічної місії тренера [2, 10, 12, 25, 38]. Значну

увагу сучасні науковці приділяють компетентнісному підходу – розглядаючи його як основу модернізації професійної освіти. Теоретичні засади формування компетентностей представлені у працях дослідників, які аналізують структуру та природу професійної компетентності фахівця, механізми її розвитку та взаємозв'язок із результатами професійної діяльності [1, 55, 59]. У документах Європейської комісії також визначено концептуальні положення щодо ключових компетентностей як універсальної основи професійної підготовки [17, 18].

У сфері тренерської діяльності важливими є дослідження, що аналізують педагогічні, психологічні, комунікативні, управлінські та соціальні компетентності тренера, а також публікації, які розглядають психологічні аспекти його роботи, професійні стратегії та особливості взаємодії зі спортсменами різного віку [30, 51 59]. У спортивній науці компетентнісний підхід ґрунтовно розкрито у працях, що підкреслюють необхідність інтеграції технічних, аналітичних, педагогічних і соціальних складових у професійній діяльності тренера [57, 56, 58]. Проте, незважаючи на наявність теоретичних напрацювань, дослідження, присвячені саме компетентнісному профілю тренера з фехтування, представлені фрагментарно.

Отже, узагальнення сучасного стану наукових досліджень свідчить про те, що специфіка тренерської діяльності у фехтуванні досі залишається недостатньо систематизованою у контексті компетентнісного підходу. Бракує цілісних моделей, які б інтегрували педагогічні, техніко-тактичні, психологічні, аналітичні та цифрові вимоги до тренера-фахівця цього виду спорту. Визначення сучасного профілю компетентностей тренера з фехтування є актуальною науковою проблемою, розв'язання якої сприятиме оновленню професійної підготовки, підвищенню якості тренерської діяльності та розвитку українського фехтування в умовах зростаючої міжнародної конкуренції.

Взаємозв'язок роботи з науковими планами, темами: дисертаційне дослідження виконано відповідно до Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2021–2025 рр. за темою 1.2. «Історіографія олімпійських видів спорту як джерело вивчення олімпійської спадщини» (№ державної реєстрації 0121U108333, Індекс УДК 796.032:930.1).

Мета роботи – підвищити ефективність професійної діяльності тренерів з фехтування шляхом наукового обґрунтування профілю їх компетентностей, який відповідає сучасним вимогам спортивної практики та інноваційним тенденціям розвитку спорту.

Завдання роботи:

1. Проаналізувати науково-методичні джерела, що висвітлюють проблематику професійного розвитку, формування компетентностей та підвищення кваліфікації спортивних тренерів.

2. Дослідити особливості професійної діяльності тренерів з фехтування, визначивши вимоги до їх ключових компетентностей у сучасних умовах розвитку виду спорту.

3. Виявити основні проблеми та прогалини у формуванні професійних компетентностей тренерів з фехтування в Україні та обґрунтувати шляхи їх подолання.

4. Розробити практичні рекомендації, спрямовані на удосконалення професійної підготовки й підвищення кваліфікації тренерів з фехтування, з урахуванням сучасного компетентнісного профілю.

Об'єкт роботи – професійна діяльність тренера з фехтування..

Предмет роботи – структура та зміст сучасного профілю компетентностей тренера з фехтування, а також умови та чинники, що впливають на їх формування й розвиток.

У роботі використовувалися наступні як теоретичні **методи** дослідження: аналіз даних спеціалізованої літератури та мережі Інтернет, аналіз та синтез, опитування, методи математичної статистики.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у роботі:

- уперше здійснено комплексний аналіз професійної діяльності тренера з фехтування, що охоплює техніко-тактичні, педагогічні, психологічні, аналітичні, управлінські, етичні та цифрові компетентності, які розглядаються не окремо, а як цілісна структура професійного профілю;
- сформовано емпірично обґрунтований профіль ключових компетентностей тренера з фехтування, на основі опитування 27 фахівців (20 тренерів та 7 представників федерації); уперше отримано кількісні оцінки значущості кожної компетентності (у межах 4,6–4,9 бала), що дозволяє об'єктивно визначити пріоритети професійної підготовки;
- виявлено реальні проблеми та бар'єри, які ускладнюють формування компетентностей тренерів з фехтування в сучасних умовах; новизна полягає у відображенні їх кількісної ваги: недостатній доступ до методичних матеріалів (4,5 бала), несистемність підвищення кваліфікації (4,3 бала), фінансово-організаційні труднощі (4,2 бала), потреба цифровізації (4,0 бала) та міжнародних стажувань (3,8 бала);
- емпірично встановлено розрив між значущістю окремих компетентностей та рівнем їх реальної сформованості; зокрема, 45 % тренерів оцінили власну готовність до реалізації психологічної компетентності як низьку або середню, що раніше не було зафіксовано в науково-методичних дослідженнях у фехтуванні;
- запропоновано практичні рекомендації, які систематизують шляхи вдосконалення професійної підготовки тренерів з фехтування та є новим підходом до модернізації тренерської освіти в Україні.

Практична значущість проведеного дослідження полягає у можливості безпосереднього використання його результатів у системі підготовки та професійного розвитку тренерів з фехтування в Україні. Отримані емпіричні дані дозволяють об'єктивно оцінити рівень сформованості ключових компетентностей тренерів, визначити слабкі місця у професійній діяльності та на цій основі планувати індивідуальні та інституційні траєкторії

підвищення кваліфікації. Це забезпечує підвищення ефективності тренувального процесу та сприяє впровадженню сучасних методичних, педагогічних і технологічних рішень у практику тренерів.

Значний практичний потенціал мають розроблені рекомендації щодо вдосконалення професійної підготовки тренерів. Їх можна використовувати в діяльності спортивних шкіл, клубів, федерацій та навчально-методичних центрів для планування системних програм підвищення кваліфікації. Вони охоплюють сучасні техніко-тактичні методики, педагогічні й психологічні аспекти роботи, розвиток цифрових та аналітичних навичок, що є необхідними для тренера в умовах зростання ролі цифрових технологій у спорті. Запропоновані заходи дозволяють оптимізувати організацію тренувального процесу, покращити взаємодію тренерів зі спортсменами й батьками, підвищити якість аналітичної роботи та індивідуалізації підготовки фехтувальників.

Практична значущість проявляється також у можливості використання анкетного інструментарію дослідження для регулярного моніторингу професійної діяльності тренерів. Запропонована система оцінювання компетентностей може бути застосована навчальними закладами для діагностики рівня підготовленості майбутніх фахівців, а спортивними організаціями – для атестації та оцінювання якості роботи тренерів. Це створює основу для формування стандартів професійної діяльності тренера з фехтування на національному рівні.

Крім того, результати дослідження є корисними для закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців у галузі спорту. Вони можуть бути використані при оновленні навчальних програм, розробці нових дисциплін, що відображають сучасні вимоги до компетентнісного профілю тренера. Особливу цінність мають дані щодо актуальних труднощів тренерів та пріоритетних напрямів професійного розвитку, що дозволяє адаптувати зміст освітніх програм до реальних запитів спортивної галузі.

Таким чином, результати дослідження мають практичне значення для різних суб'єктів спортивної сфери – тренерів, адміністрацій спортивних шкіл, федерацій, закладів вищої освіти та центрів підвищення кваліфікації. Їх упровадження сприятиме підвищенню професійного рівня тренерів з фехтування, модернізації тренувального процесу та загальному розвитку фехтування в Україні.

Структура та обсяг роботи. Робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел (64 літературних джерела), та додатків. Робота представлена на 69 сторінках друкованого тексту та вміщує 14 рисунків, 1 таблицю та додатки.

РОЗДІЛ 1

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ СПОРТИВНИХ ТРЕНЕРІВ

1.1. Поняття «компетентність» у педагогіці

Проблематика компетентності посідає центральне місце у сучасній педагогічній науці, оскільки вона безпосередньо пов'язана з переходом від знаннєвої до компетентнісної парадигми освіти. У вітчизняній та зарубіжній педагогічній думці поняття «компетентність» розглядається як інтегральна характеристика особистості, що поєднує знання, уміння, навички, цінності, досвід і здатність ефективно діяти в різноманітних життєвих і професійних ситуаціях [1; 14; 17; 18].

У педагогіці важливо розрізняти поняття «компетенція» та «компетентність». Як підкреслює В. І. Байденко, компетенція розглядається як задане ззовні коло повноважень, вимог, очікуваних результатів освіти, тоді як компетентність – це інтегрована особистісна властивість, що відображає реальну здатність суб'єкта діяти відповідно до цих вимог [1]. Подібної позиції дотримуються й інші автори, наголошуючи, що компетентність фіксує не просто наявність знань, а готовність і здатність застосовувати їх у практичній діяльності, у тому числі в умовах невизначеності та змін [14; 55; 59].

Компетентність у педагогіці трактується як системна якість особистості, що включає когнітивний (знання), операційно-діяльнісний (уміння, навички), мотиваційно-ціннісний (потреби, установки, цінності), емоційно-вольовий та рефлексивний компоненти [2; 43; 44]. Саме така багатовимірність дозволяє розглядати компетентність не як суму окремих елементів, а як цілісне утворення, що забезпечує ефективну суб'єктну позицію людини в освітньому, професійному й соціальному середовищі [49; 59].

На рівні європейської освітньої політики концепт компетентності отримав нормативне закріплення в документах Європейської Комісії, зокрема в «Рамці ключових компетентностей для навчання протягом усього життя» (2006) та її оновленій редакції (2018) [17; 18]. У цих документах компетентності визначаються як поєднання знань, умінь і ставлень, що забезпечують особисту реалізацію, активне громадянство, соціальну інтеграцію та працевлаштування. Таким чином, компетентність розглядається не лише як педагогічна категорія, а й як стратегічний орієнтир розвитку систем освіти в контексті європейського та глобального освітнього простору [18; 33].

У вітчизняній науковій літературі компетентнісний підхід обґрунтовується як провідна методологічна основа модернізації освіти, що передбачає зміщення акценту із засвоєння нормативно заданого обсягу знань на формування здатності особистості діяти компетентно у реальних життєвих ситуаціях [14; 33; 38]. О. І. Гулай підкреслює, що компетентнісний підхід є базою нової парадигми освіти, в якій головною метою стає формування ключових і предметних компетентностей, а не лише академічної успішності [14]. У Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні також наголошується, що компетентності мають розглядатися як інтегральні результати освітнього процесу, які відображають готовність особистості до саморозвитку, відповідальної діяльності та участі в демократичному суспільстві [33].

Загальнопедагогічні тлумачення поняття «компетентність» спираються й на ширші гуманістичні й філософсько-освітні засади. У працях, присвячених гуманізації та гуманітаризації освіти, підкреслюється, що компетентність не може бути редукована лише до технологічно-інструментального виміру, оскільки вона невід’ємно пов’язана з ціннісними орієнтаціями, етичними нормами, правами людини й ідеєю гуманізму [20; 37; 38; 49]. Так, апеляція до Загальної декларації прав людини та сучасних підходів до громадянської й правозахисної освіти демонструє, що

компетентність передбачає сформованість у суб'єкта здатності відповідально реалізовувати свої права і свободи та поважати права інших [20; 27].

Суттєвий внесок у розвиток компетентнісної проблематики зроблено у працях А. В. Хуторського та Дж. Равена. А. В. Хуторський розглядає ключові компетентності як ядро особистісно орієнтованої парадигми освіти, наголошуючи на їх інтегративному характері та здатності забезпечувати успішну життєдіяльність суб'єкта в різних сферах [55]. Дж. Равен трактує компетентність як складну систему, що включає не лише інтелектуальні здібності, а й мотиваційні, ціннісні та соціальні компоненти; при цьому особливий акцент робиться на важливості середовища, яке створює умови для розгортання й реалізації компетентності [59]. Ці підходи суттєво вплинули на сучасні педагогічні інтерпретації поняття «компетентність».

У педагогічній науці широко використовується класифікація компетентностей на ключові (загальнокультурні, соціальні, громадянські, комунікативні тощо), загальнопредметні та предметні (галузеві), професійні й спеціальні [17; 18; 25]. Зокрема, в освітніх матеріалах, присвячених ключовим освітнім компетентностям, наголошується на важливості формування в учнів здатності вчитися впродовж життя, критично мислити, працювати в команді, розв'язувати проблеми, що безпосередньо пов'язано з сучасними запитами ринку праці та суспільного розвитку [25; 10]. Таким чином, компетентність розуміється як результат цілеспрямованого педагогічного впливу, але водночас як динамічна характеристика, що розвивається впродовж усього життя.

Особливої актуальності поняття «компетентність» набуває в контексті професійної підготовки педагогічних кадрів, зокрема вчителів, тренерів, викладачів закладів вищої освіти. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту підкреслюють необхідність формування у майбутніх педагогів цілісної системи професійних компетентностей, що охоплюють не лише предметну (галузеву), а й методичну, комунікативну, соціальну та рефлексивну складові [30; 45; 52]. У

цьому контексті професійна компетентність педагога трактується як здатність успішно реалізовувати навчальну, виховну й розвивальну функції, будувати суб'єкт–суб'єктні взаємини з вихованцями, створювати сприятливий освітній простір [2; 43; 44].

Важливим є те, що компетентність розглядається не лише як індивідуальна характеристика, а й як соціально зумовлений феномен, пов'язаний із запитамі суспільства, вимогами ринку праці, пріоритетами сталого розвитку [10; 33; 38]. У цьому аспекті компетентність постає як індикатор готовності особистості до відповідальної участі в суспільному житті, професійної мобільності, прийняття етичних рішень і розв'язання складних проблем.

Отже, поняття «компетентність» у педагогіці є багатовимірною, інтегральною категорією, що об'єднує когнітивний, діяльнісний, ціннісний, емоційно-вольовий і рефлексивний аспекти. Воно відображає перехід освіти від парадигми засвоєння знань до парадигми формування здатності діяти, відповідати на виклики часу та здійснювати свідомий, відповідальний вибір. Компетентність у сучасному педагогічному дискурсі виступає як ціль, результат і водночас критерій якості освіти, що поєднує в собі індивідуальний розвиток особистості та її соціальну й професійну затребуваність.

1.2. Структура, мета та зміст діяльності спортивного тренера крізь призму компетентнісного підходу

Спортивний тренер – це фахівець у сфері фізичної культури і спорту, який здійснює навчально-тренувальну діяльність, спрямовану на виховання спортсменів, формування та вдосконалення їхньої майстерності, розвиток рухових і функціональних можливостей. У сучасних умовах діяльність тренера розглядається не лише як процес підготовки до змагань, а як багатокомпонентна педагогічна, організаційна та виховна діяльність, що вимагає високого рівня професійної компетентності [30; 40]. Саме тренер

забезпечує освітньо-тренувальне середовище, у межах якого спортсмен має можливість досягнути найвищих результатів та реалізувати власний потенціал.

Основні завдання тренера полягають у вивченні індивідуальних фізичних, психологічних і особистісних характеристик спортсмена, оптимальному плануванні навантаження, доборі ефективних методик підготовки та створенні сприятливого психолого-педагогічного клімату [12; 26]. Тренер повинен контролювати стан здоров'я спортсмена, формувати його психологічну стійкість і вміння налаштовуватися на змагальну діяльність. З огляду на це компетентнісний підхід орієнтує тренера на інтеграцію знань, практичних навичок та особистісних якостей, що забезпечують ефективність тренувального процесу [1; 14; 17].

Професійна діяльність тренера може здійснюватися в спортивних клубах, секціях, дитячо-юнацьких спортивних школах, фітнес-центрах та інших організаціях спортивно-фізкультурної сфери. Її специфіка зумовлює наявність як переваг (можливість спостерігати результат власної праці), так і певних труднощів, зокрема тривалих відряджень, зборової роботи та нерегулярності робочого графіка [36].

Для успішного виконання професійних функцій тренеру необхідно володіти низкою особистісних якостей: цілеспрямованістю, самоконтролем, витримкою, справедливістю, умінням мотивувати й підтримувати спортсменів. Терпіння й наполегливість є ключовими, оскільки підготовка спортсмена – це тривалий, багаторічний процес [2; 21]. Тренер має бути зорієнтованим на постійне підвищення кваліфікації, саморозвиток і опанування сучасних методик, що узгоджується з компетентнісною парадигмою освіти [1; 14; 33].

Нерідко успішними тренерами стають колишні спортсмени, однак лише спортивного досвіду недостатньо: необхідні знання з педагогіки, психології, фізіології та методики тренування [45; 52]. Компетентнісний підхід підкреслює важливість інтеграції теоретичних знань і практичних умінь у

процесі створення індивідуальних траєкторій розвитку спортсмена [17; 25; 18].

Тренер є лідером команди, який формує її мікроклімат. Спортсмени очікують від нього рішучості, енергійності, надійності, а також здатності підтримати у складний момент [31; 44]. Тренер повинен уміти управляти власними емоціями, підтримувати позитивну атмосферу, мотивувати спортсменів та сприяти зміцненню їхньої впевненості. Справедливість та об'єктивність – фундаментальні моральні принципи тренера, що забезпечують довіру й ефективну взаємодію у колективі [20; 27; 49].

Мета спортивного тренування ґрунтується на педагогічно побудованому процесі виховання, навчання та розвитку фізичних, технічних і функціональних якостей спортсменів. Основні завдання тренування включають зміцнення здоров'я, оволодіння технікою та тактикою, розвиток фізичних якостей, формування морально-вольових рис, а також засвоєння теоретичних знань у сфері фізичного виховання і спорту [11; 36]. Усі ці елементи визначають структуру компетентностей спортсмена, розвиток яких здійснюється під керівництвом тренера.

Підготовка спортсмена охоплює кілька напрямів: фізичний, технічний, тактичний, теоретичний, психологічний та інтегральний [28; 29; 39]. Фізична підготовка забезпечує розвиток рухових здібностей; технічна – формування навичок і вмінь; тактична – розвиток уміння вести спортивну боротьбу; теоретична – опанування закономірностей та принципів тренування; психологічна – формування стійкості, мотивації та здатності до саморегуляції. Інтегральна підготовка забезпечує комплексний розвиток спортсмена, що повністю узгоджується з логікою компетентнісного підходу [55; 56; 57].

Сучасний тренер повинен бути носієм високих моральних якостей, здатним будувати взаємини з вихованцями на засадах довіри, поваги та відповідальності. Його світогляд, етичні норми та професійна культура визначають морально-психологічний клімат команди [38; 49; 37]. Професійна

майстерність тренера ґрунтується на здатності до творчості, рефлексії, аналізу власної діяльності та впровадженні інноваційних методів підготовки [30; 53; 54].

У своїй діяльності тренер застосовує різні засоби педагогічного впливу: виразне слово, доступне пояснення, методичні прийоми, організаційні навички, власний приклад. Особистісні якості тренера – моральна зрілість, культура поведінки, самодисципліна – мають суттєвий вплив на вихованців [43; 44]. Важливо також вміти організувати діяльність спортсменів так, щоб забезпечити їхню активність, інтерес, творчість та відповідальність під час виконання завдань.

Оцінювання результатів роботи тренера є багатофакторним процесом, що передбачає аналіз поведінки спортсменів, рівня їхньої підготовленості, динаміки розвитку й сформованих мотивів [15; 32; 58]. Тренер виконує організаційні, педагогічні, аналітичні, адміністративні та комунікативні функції, а ключовим елементом його діяльності є формулювання навчально-виховних цілей та їх відповідність змісту тренувального процесу [36; 28].

Отже, кожна професійна функція тренера відображає певну структуру компетентностей, умінь та знань, необхідних для результативної діяльності. Компетентнісний підхід у спортивній підготовці підкреслює важливість розвитку спеціальних, педагогічних, психологічних і соціальних компетентностей тренера, а також гнучкості мислення, здатності до рефлексії, ухвалення рішень та адаптації до умов спортивної діяльності [1; 18; 59]. Саме комплексний розвиток професійних і особистісних компетентностей забезпечує тренеру можливість ефективно реалізовувати свою діяльність та сприяти гармонійному розвитку спортсменів.

1.3. Особливості фехтування як виду спорту

Фехтування, що увійшло до програми Ігор I Олімпіади та зберігає статус однієї з традиційних олімпійських дисциплін, посідає вагоме місце в

системі сучасного спорту, зокрема українського. У контексті розвитку олімпійського руху та національних спортивних традицій воно розглядається як вид спорту, що поєднує історичну спадкоємність, високу технічність та інтелектуальну насиченість змагальної діяльності [6; 7; 61]. Організаційний, нормативний та методичний супровід сучасного фехтування забезпечують відповідні спортивні федерації, діяльність яких спрямована на формування системного підходу до підготовки спортсменів і професійного розвитку тренерських кадрів [8; 42; 64]. Саме завдяки функціонуванню національних та міжнародних структур створюються умови для удосконалення методики тренувального процесу, уніфікації правил, упровадження інноваційних технологій і забезпечення конкурентоспроможності спортсменів на світовій арені.

До програми сучасних офіційних змагань зі спортивного фехтування входять індивідуальні та командні поєдинки серед чоловіків і жінок у трьох видах зброї: рапірі, шпазі та шаблі [9; 42]. Кожен вид зброї має власну техніко-тактичну структуру, особливості ведення бою та специфічні вимоги до рухових, когнітивних і психоемоційних характеристик спортсмена. Рапіра, що вирізняється малою вагою та вузькою зоною ураження, формує підвищені вимоги до точності рухів, технічної варіативності та тактичного передбачення. Застосування правила пріоритету атаки у цьому виді зброї ускладнює логіку поєдинку, створюючи умови для розвитку складних моделей тактичної взаємодії [5; 22; 34].

Шпага характеризується більш масивною конструкцією та найбільшою зоною ураження – усе тіло суперника. Відсутність правила пріоритету визначає рівноправність результативних дій при одночасних уколах, що зумовлює іншу структуру змагального поєдинку: домінування дистанційного контролю, темпоритму та тактичної виваженості. У цьому виді фехтування результат значною мірою залежить від здатності спортсмена приймати раціональні рішення в умовах мінімального часу на реакцію та ефективно регулювати власну активність залежно від динаміки бою [35; 50].

Шабля поєднує рублячі та колючі удари, а зона ураження обмежена верхньою частиною тулуба. Фехтування на шаблях характеризується найвищою динамікою, інтенсивною зміною тактичних ситуацій та короткими часовими проміжками для прийняття рішень. Подібно до рапіри, у шаблі діє принцип пріоритету атаки, який визначає послідовність і правильність техніко-тактичних дій. Це зумовлює необхідність розвитку у спортсменів вибухової швидкості, високого рівня уваги, оперативності мислення та ефективної нервово-м'язової координації [24; 39].

Важливою складовою сучасного фехтування є використання спеціалізованої екіпіровки, що відповідає вимогам Міжнародної федерації фехтування та технічним правилам змагань. До обов'язкового оснащення належать захисний костюм, маска, рукавиця, спеціальне взуття, а також електропровідні елементи, призначені для точної реєстрації уколів. Електронні системи фіксації результативних дій, що застосовуються у рапірі та шаблі, забезпечують об'єктивність суддівства та підвищують якість аналізу поєдинків [5; 13; 41]. Вони також відкривають можливості для інтеграції цифрових технологій у тренувальний процес.

Історичні передумови становлення фехтування в Україні мають глибокі культурні та педагогічні корені. Перші організовані осередки фехтування сформувалися ще у ХІХ столітті, коли цей вид діяльності інтегрували до програм гімнастичних товариств, військових навчальних закладів і цивільних освітніх установ [46]. Подальший розвиток фехтування у ХХ столітті був пов'язаний зі створенням спеціалізованих кафедр, спортивних шкіл та секцій, що забезпечило системність підготовки спортсменів і сприяло формуванню фахової тренерської спільноти [47]. Залучення українських спортсменів до міжнародних змагань, зокрема чемпіонатів Європи, світу та Олімпійських ігор, забезпечило обмін досвідом і сприяло адаптації вітчизняної методики до світових тенденцій розвитку фехтування [48; 42].

Протягом останніх десятиліть розвиток фехтування в Україні відбувається у контексті модернізації спортивної інфраструктури,

удосконалення тренувальних методик, впровадження цифрових технологій та посилення інтеграції у міжнародний спортивний простір. Завдяки науково-методичним напрацюванням, активній діяльності федерацій, розширенню можливостей професійної підготовки тренерів і підвищенню матеріально-технічного забезпечення фехтування зберігає та зміцнює свої позиції як один із пріоритетних видів спорту з широкими перспективами подальшого розвитку [6; 28; 36].

Таким чином, фехтування в сучасному контексті постає як складний, багатовимірний та методично насичений вид спорту, що поєднує технічну складність, тактичну варіативність, високі вимоги до фізичної і психологічної підготовленості спортсменів та значний організаційно-управлінський компонент. Його розвиток в Україні має міцну історичну основу, підтримується науково-методичними підходами та розглядається у перспективі подальшої інтеграції інновацій у тренувальний і змагальний процес.

Висновки до розділу 1

Компетентнісний підхід у сучасній педагогіці розглядається як ключовий напрям модернізації освіти, що передбачає формування у здобувачів здатності ефективно діяти в різних професійних і життєвих ситуаціях. Компетентність трактується як інтегральна характеристика особистості, що поєднує знання, уміння, цінності, мотивацію та здатність застосовувати їх у практичній діяльності. У європейських освітніх документах компетентності визначаються як фундаментальний результат освіти та основа професійного становлення фахівця.

Професійна діяльність спортивного тренера має комплексний характер і включає педагогічні, аналітичні, організаційні та психологічні функції. Ефективність тренера залежить від сформованості спеціальних, методичних, комунікативних і морально-етичних компетентностей. Його завдання охоплюють планування тренувального процесу, розвиток техніко-тактичних

умінь спортсменів, формування їхньої фізичної та психологічної готовності, а також створення сприятливого мікроклімату в команді.

Фехтування як олімпійський вид спорту характеризується високими технічними та тактичними вимогами, що зумовлені різницею між трьома видами зброї – рапірою, шпагою та шаблею. Розмежування зон ураження, темпу поєдинку та правил визначення пріоритету створює специфіку підготовки спортсменів і вимагає від тренера глибокої спеціальної компетентності. Розвинена система методичного забезпечення та тривала історія розвитку фехтування в Україні сприяють формуванню національної спортивної школи та підвищенню рівня тренерської підготовки.

Компетентнісний підхід у підготовці тренера з фехтування передбачає інтеграцію теоретичних знань і практичних умінь, розвиток педагогічних і психологічних якостей та орієнтацію на всебічний розвиток спортсмена. Саме така інтегративна модель забезпечує ефективність тренерської діяльності й конкурентоспроможність спортсменів у сучасному спортивному просторі.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Методи досліджень

В процесі підготовки кваліфікаційної роботи для вирішення поставлених у дослідженні завдань були використані такі методи, як:

1. Аналіз даних літературних джерел, інформації мережі Інтернет.
2. Аналіз та синтез.
3. Опитування.
4. Методи математичної статистики.

2.1.1. Аналіз літературних джерел та інформаційних ресурсів мережі Інтернет

Аналіз науково-методичної літератури, офіційних документів, матеріалів міжнародних спортивних організацій, а також інформації з мережі Інтернет здійснювався з метою комплексного вивчення проблематики професійної підготовки та розвитку компетентностей спортивних тренерів, зокрема тренерів з фехтування. У процесі роботи проаналізовано сучасні підходи до визначення сутності професійної компетентності, структурних компонентів компетентнісного профілю тренера, вимог до тренерської діяльності у фехтуванні, а також тенденцій розвитку спорту та інноваційних практик тренування.

На основі вивчення літературних джерел було визначено актуальність теми, сформовано мету та завдання дослідження, окреслено наукову новизну та практичну значущість роботи. Аналіз дозволив узагальнити внесок вітчизняних та зарубіжних учених у розробку проблеми професійних компетентностей тренерів, а також визначити найбільш ефективні підходи до побудови сучасного компетентнісного профілю тренера з фехтування.

2.1.2. Аналіз та синтез

Методи аналізу та синтезу застосовувалися для всебічного теоретичного опрацювання феномену професійної діяльності тренера з фехтування та виявлення ключових компонентів його компетентнісного профілю. Аналіз передбачав поетапне розчленування досліджуваного явища на окремі складові, що дало змогу детально розглянути вимоги до професійної діяльності тренера, зміст його педагогічних, психологічних, управлінських, комунікативних, аналітико-діагностичних та спеціальних техніко-тактичних компетентностей. У ході роботи було проаналізовано особливості планування та організації тренувального процесу у фехтуванні, специфіку роботи з різними віковими та кваліфікаційними групами спортсменів, а також сучасні тенденції розвитку тренерської майстерності та інноваційні технології, що впливають на зміст тренерської діяльності.

Окремий напрям аналітичної роботи був пов'язаний із порівнянням теоретичних положень науково-методичних джерел із емпіричними даними, отриманими під час бесід та анкетування тренерів. Це дозволило уточнити актуальні потреби фахівців, виокремити найбільш значущі компетентності та виявити проблемні зони у їх формуванні.

Метод синтезу забезпечив інтеграцію отриманих даних у цілісну структуру компетентнісного профілю тренера з фехтування. На основі синтезу були встановлені внутрішні взаємозв'язки між окремими компетентностями, визначено їх ієрархію, функціональне значення та взаємодоповнювальний характер у професійній діяльності тренера. Це дало змогу сформувати науково обґрунтовану модель, що відображає комплексний характер тренерської діяльності у фехтуванні, де техніко-тактичні, педагогічні, психологічні, аналітичні та цифрові компетентності виступають взаємопов'язаними та взаємовизначальними елементами.

Таким чином, застосування методів аналізу та синтезу дозволило не лише теоретично осмислити зміст професійної діяльності тренера з фехтування, а й сформувати концептуальну основу для подальшої

інтерпретації емпіричних результатів і розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення тренерської підготовки в Україні.

2.1.3. Опитування

Для збору емпіричних даних щодо особливостей професійної діяльності тренерів з фехтування та визначення ключових компетентностей, необхідних у сучасній спортивній практиці, було застосовано комплекс методів опитування, що дозволив отримати як якісну, так і кількісну інформацію.

Бесіда була спрямована на поглиблене вивчення професійного досвіду тренерів та виявлення специфіки їхньої повсякденної роботи. У ході бесід з'ясовувалися питання організації тренувального процесу, труднощів підготовки спортсменів різних вікових груп, індивідуальних стилів викладання, рівня методичного забезпечення та бачення тренерами власних професійних потреб. Додаткову увагу приділено виявленню чинників, що впливають на якість тренерської діяльності, а також оцінці сучасних тенденцій розвитку фехтування в Україні. Усього було проведено 36 бесід із тренерами різних кваліфікаційних рівнів, спортсменами, фахівцями спортивних шкіл та клубів, представниками Національної федерації фехтування України та викладачами профільних закладів вищої освіти, що забезпечило різноплановість точок зору та глибину аналізу.

Анкетування використовувалося для кількісного визначення найбільш значущих професійних компетентностей тренера з фехтування, а також для оцінки рівня їх сформованості у практикуючих фахівців. Розроблена анкета (Додаток 1) містила питання закритого та відкритого типів, що дозволяло не лише ранжувати компетентності за важливістю, а й отримати додаткові коментарі та уточнення щодо умов професійної діяльності. Участь в анкетуванні взяли:

- 20 тренерів, які працюють з фехтувальниками різних вікових та кваліфікаційних груп;

- 7 представників Національної федерації фехтування України, що дало можливість врахувати управлінський та організаційний погляд на професійну підготовку тренерів.

Отримані результати забезпечили комплексне уявлення про реальний стан сформованості компетентностей тренерів, дозволили визначити пріоритетні напрями вдосконалення професійної підготовки та виявити існуючі прогалини у розвитку педагогічних, психологічних, аналітичних та цифрових навичок. Такий підхід забезпечив об'єктивність дослідження та став підґрунтям для формулювання практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності тренерської діяльності в українському фехтуванні.

2.1.4. Методи математичної статистики

Для обробки результатів опитування та отриманих емпіричних даних були використані методи математичної статистики. Застосовувалися розрахунок середніх величин, частотний аналіз та елементи порівняльної статистики, що дало змогу кількісно визначити структуру компетентнісного профілю тренера з фехтування та рівень сформованості його окремих компонентів.

Статистична обробка здійснювалася із використанням табличного редактора Microsoft Excel, що забезпечило точність, наочність та коректність якісно-кількісного аналізу результатів.

2.2. Організація досліджень

З метою досягнення поставленої мети та реалізації завдань магістерської роботи дослідження здійснювалося у три послідовні етапи, кожен із яких передбачав виконання конкретних наукових процедур та забезпечував поступове розкриття дослідницької проблеми.

Перший етап дослідження (вересень 2024 р. – березень 2025 р.) був спрямований на ґрунтовне опрацювання науково-методичної літератури, нормативних документів та сучасних інтернет-джерел, що висвітлюють питання професійної підготовки та розвитку компетентностей спортивних тренерів. На цьому етапі проводився теоретичний аналіз особливостей діяльності тренерів з фехтування в Україні та за кордоном, здійснювалося узагальнення моделей компетентностей, запропонованих у вітчизняних та міжнародних дослідженнях, вивчалися сучасні тенденції розвитку спорту та вимоги до професії тренера. Окрему увагу приділено обґрунтуванню вибору методів дослідження, формуванню концептуальних підходів до структури компетентностей, а також уточненню термінологічного апарату. Результатом етапу стало створення теоретичної основи магістерської роботи, що лягла в основу вступу та першого розділу.

Другий етап дослідження (квітень – червень 2025 р.) передбачав практичну реалізацію емпіричної частини. На підставі теоретичних напрацювань було розроблено анкету для тренерів з фехтування та визначено критерії добору респондентів. У цей період проведено бесіди та анкетування тренерів із різних спортивних шкіл, клубів та секцій, а також представників Національної федерації фехтування України. Зібрані дані пройшли статистичну обробку, систематизацію та узагальнення з подальшою інтерпретацією відповідно до завдань роботи. Отримані результати дали змогу визначити реальний стан сформованості професійних компетентностей тренерів і стали основою для підготовки другого та третього розділів дослідження.

Третій етап дослідження (вересень – грудень 2025 р.) був присвячений комплексному аналізу та систематизації теоретичних і емпіричних напрацювань. Було здійснено порівняння отриманих результатів із сучасними науковими підходами, проведено узагальнення висновків та сформовано практичні рекомендації щодо вдосконалення компетентнісного профілю тренера з фехтування. На цьому етапі проведено остаточне

редагування тексту, логічне структурування матеріалу, оформлення кваліфікаційної роботи відповідно до вимог закладу вищої освіти та підготовку роботи до захисту.

РОЗДІЛ 3

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТРЕНЕРІВ З ФЕХТУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Особливості організації роботи тренера з фехтування в Україні

Організація професійної діяльності тренера з фехтування в Україні має комплексний, міждисциплінарний характер і включає методичні, педагогічні, психологічні та управлінські компоненти. Аналіз фахової літератури дозволив виділити основні напрями роботи тренера, зокрема техніко-тактичну підготовку спортсменів, формування фізичних якостей, планування тренувального циклу, психологічну підтримку та налагодження ефективної комунікації з усіма учасниками тренувального процесу. Сучасні тенденції спортивної освіти підкреслюють важливість компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів, що узгоджується з концептуальними положеннями педагогічної науки [1; 2; 21].

Діяльність тренера регулюється законодавчими й нормативними документами, які визначають вимоги до безпеки, освітнього рівня, організації тренувань і проведення змагань. Узагальнення існуючого матеріалу дає підстави стверджувати, що нормативна база України, а також міжнародні документи – Олімпійська хартія та стандарти Міжнародної ради зі спортивного коучингу – формують основу професійної відповідальності тренера та визначають етичні орієнтири його діяльності [14; 45; 64]. Педагогічні та соціально орієнтовані аспекти тренерської діяльності також тісно пов'язані з принципами гуманізму та fair play, що підкреслюється сучасними дослідженнями у сфері спортивної педагогіки [19; 37].

Фехтування вирізняється складною структурою техніко-тактичних дій, що зумовлює особливі вимоги до планування тренувального процесу. Дослідження свідчать, що ефективна система підготовки фехтувальників базується на комплексному плануванні, яке охоплює макро-, мезо- та

мікроцикли, а також чітку періодизацію навантажень [11; 28; 57]. Науковці зазначають, що поєднання традиційних підходів вітчизняної фехтувальної школи та сучасних методик світового спорту дозволяє оптимізувати процес підготовки спортсменів різного рівня [9; 15; 36]. Важливу роль відіграє індивідуалізація тренувального процесу, оскільки фехтування характеризується великою різноманітністю стилів та індивідуальних технік, що підтверджується дослідженнями українських і міжнародних фахівців [46; 51; 58].

Матеріально-технічне забезпечення є одним із ключових чинників ефективної роботи тренера. Фехтування потребує якісного інвентарю, електронних систем фіксації уколів, захисної амуніції та спеціалізованих доріжок. У працях українських авторів наголошується, що рівень технічного оснащення спортивних шкіл суттєво впливає на результативність тренувального процесу, особливо на початкових і базових етапах підготовки [5; 24; 34]. Порівняльний аналіз свідчить, що приватні клуби зазвичай мають доступ до сучаснішого обладнання, включно з відеоаналізаторами та електронними системами контролю, що дозволяє значно підвищити якість навчання спортсменів [41; 42].

Тренер виконує також важливі комунікативні та управлінські функції. Він координує взаємодію між спортсменами, їхніми батьками, адміністрацією спортивних установ, федераціями та суддівським апаратом. Сучасні підходи до тренерської діяльності, представлені в працях українських та зарубіжних дослідників, підкреслюють необхідність управлінської компетентності, цифрової грамотності, уміння працювати з інформаційними системами та організовувати діяльність спортивної команди [26; 53; 56]. Використання цифрових інструментів – відеоаналізу, електронних журналів, мобільних додатків для планування – сприяє підвищенню ефективності управління тренувальним процесом та забезпечує якісну взаємодію між учасниками спортивного середовища.

Психологічний компонент тренерської діяльності має особливе значення, оскільки фехтування є видом спорту з високим рівнем емоційної напруги та необхідністю швидкого прийняття тактичних рішень. Аналіз досліджень свідчить, що тренер повинен володіти навичками розвитку стресостійкості, уваги, мотивації та емоційної саморегуляції у спортсменів [12; 32; 60]. Психологічні аспекти змагальної діяльності фехтувальників, зокрема специфіка реакції на зміну тактичної ситуації, підтверджуються сучасними науковими публікаціями [39; 50]. Успішна робота тренера у цьому напрямі сприяє не лише покращенню спортивних результатів, а й формуванню гармонійної особистості спортсмена.

Узагальнення наукових джерел дозволяє стверджувати, що діяльність тренера з фехтування в Україні є багатогранною та вимагає високого рівня професійної підготовки, гнучкості, здатності до інновацій та постійного вдосконалення. Успіх тренерської роботи залежить від поєднання науково обґрунтованих методик, сучасних технологій, педагогічної майстерності та психологічної компетентності. Висока якість організації тренувального процесу забезпечує розвиток фехтувальників, їхню конкурентоспроможність на міжнародній арені та зміцнення українських спортивних традицій.

3.2. Вимоги до ключових професійних компетентностей тренера з фехтування

У контексті сучасних трансформацій в галузі спорту та зростання вимог до професійної діяльності тренерів особливої актуальності набуває дослідження структури та змісту їхніх професійних компетентностей. Фехтування як високотехнічний і психоемоційно складний вид спорту потребує від тренера не лише глибоких спеціальних знань, а й розвинених педагогічних, психологічних, комунікативних та управлінських умінь. Враховуючи це, виникла необхідність отримати емпіричні дані, які б дозволили окреслити реальний стан сформованості професійних

компетентностей тренерів, визначити актуальні проблеми їхньої діяльності та виявити потреби у подальшому професійному розвитку.

З цією метою було проведено узагальнення даних науково-методичної літератури, проведення бесід із тренерами, спортсменами-фехтувальниками та фахівцями спорту. Узагальнення результатів дало змогу виділити ключові компетентності, якими має володіти тренер з фехтування (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1 – Ключові компетентності, якими має володіти тренер з фехтування

№ р/р	Компетентність	Короткий опис змісту компетентності
1	2	3
1.	Професійно-спеціальна (техніко-тактична)	Охоплює глибокі знання техніки й тактики фехтування, уміння планувати та реалізовувати тренувальний процес, індивідуалізувати заняття, контролювати фізичний стан спортсмена та проводити техніко-тактичний аналіз його діяльності.
2.	Педагогічна (навчально-виховна)	Передбачає здатність організовувати навчання, пояснювати технічний матеріал, формувати навички, управляти групою спортсменів, створювати позитивний навчальний клімат, виховувати мотивацію та дисципліну
3.	Психологічна	Забезпечує вміння надавати психологічну підтримку спортсменам, управляти їх емоційним станом, формувати впевненість, долати стресові ситуації, вирішувати конфлікти та створювати сприятливий психологічний мікроклімат.
4.	Комунікативна	Визначає здатність ефективно взаємодіяти зі спортсменами, батьками, колегами та суддівським корпусом; вести конструктивний діалог, працювати в команді та розв'язувати комунікативні труднощі.
5.	Аналітико-діагностична	Включає збір, аналіз і оцінювання інформації щодо фізичного, технічного, тактичного та психологічного стану спортсмена, використання тестування, відеоаналізу та інших діагностичних інструментів для корекції тренувального процесу.

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
6.	Управлінсько-організаційна	Передбачає планування тренувального та змагального циклу, організацію роботи команди, прийняття рішень у змінних ситуаціях, координацію взаємодії з лікарями, фахівцями та адміністрацією
7.	Етична та соціальна	Визначає дотримання етичних норм, принципів чесної гри, формування безпечного та підтримувального середовища, побудову коректних взаємин у системі «тренер – спортсмен – батьки», виховання відповідальності та поваги.
8.	Цифрова	Охоплює вміння використовувати сучасні цифрові технології: відеоаналіз, електронні щоденники, платформи для моніторингу підготовленості, цифрові засоби комунікації та планування тренувань.

Наступним кроком виконання кваліфікаційної роботи була розробка анкети та проведення анкетного опитування. У дослідженні взяли участь 27 респондентів, серед яких 20 практикуючих тренерів, які мають різний стаж (рис. 3.1.) та досвід роботи (як з групами початкової підготовки, так і зі спортсменами високої кваліфікації та спеціалізуються у різних видах фехтувальної зброї) та 7 представників Національної федерації фехтування України.

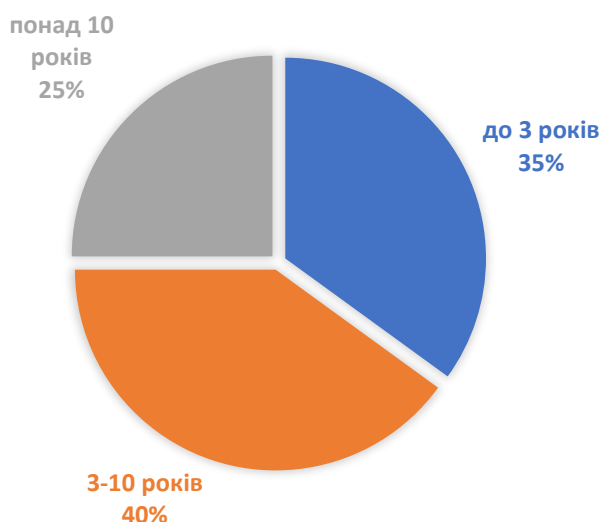
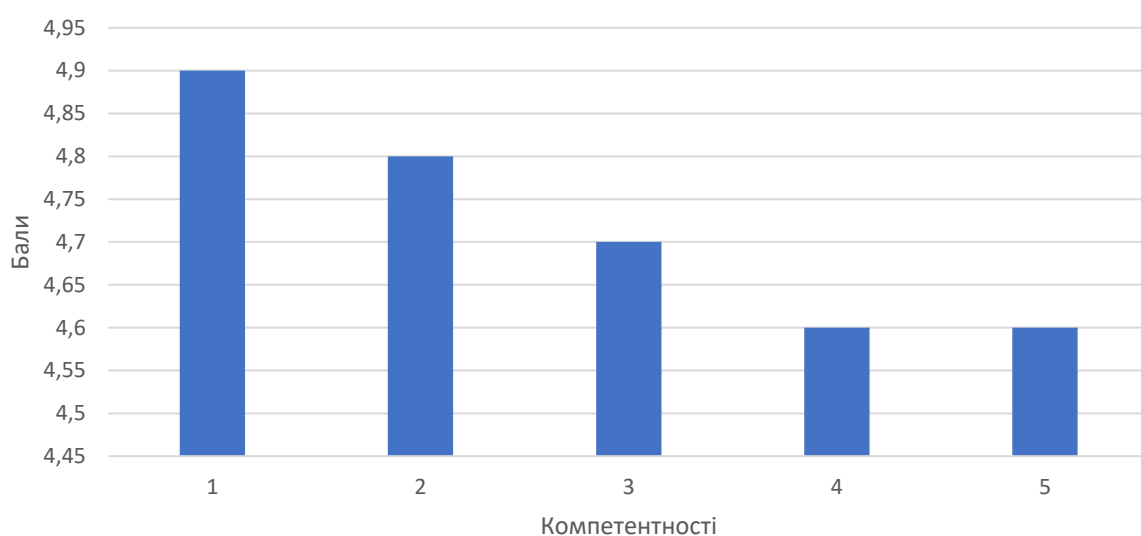

Рисунок 3.1 – Розподіл респондентів за стажом роботи (n=27)

Такий склад вибірки забезпечує поєднання практичного досвіду й управлінського погляду, що дозволяє сформувати об'єктивне та комплексне бачення сучасних вимог до професійного профілю тренера з фехтування.

В рамках дослідження респондентам було запропоновано виділити та оцінити важливість ключових професійних (техніко-тактичних) компетентностей тренера з фехтування (за п'ятибальною шкалою) (рис. 3.2).

Примітка:

- 1 – знання техніки і тактики фехтування
- 2 – здатність адаптувати тренування під індивідуальні особливості спортсменів
- 3 – уміння планувати тренувальний процес
- 4 – уміння контролювати фізичний стан спортсменів
- 5 – володіння спеціальними методиками розвитку рухових якостей

Рисунок 3.2 – Оцінка професійних компетентностей тренера з фехтування, пов'язаних з фізичною підготовкою фехтувальників (n=27)

Аналіз отриманого матеріалу дозволяє говорити, що середня оцінка кожного показника була на рівні 4,6–4,9 бала, що свідчить про загальне усвідомлення респондентами високих професійних вимог. Найвищий бал отримали наявність в тренера знань щодо технічних та тактичних особливостей фехтування (4,9 бала) та уміння при роботі зі спортсменами враховувати їх індивідуальні особливості (4,8 бала), найнижчий бал серед

ключових компетентностей отримав показник, пов'язаний із володінням тренерами спеціальними методиками розвитку рухових якостей (4,6 бала).

Зазначене запитання анкети також передбачало наявність відкритого запитання щодо чинників, які, на думку респондентів, найбільше впливають на результативність спортсменів. Серед тих відповідей, які навели тренери та фахівці можна виділити наступні: психологічна готовність; якість техніко-тактичної підготовки самого тренера; можливість тренера організовувати змагальну практику.

Наступним кроком роботи було визначення думки респондентів щодо складових педагогічної компетентності в діяльності тренера з фехтування (рис. 3.3).

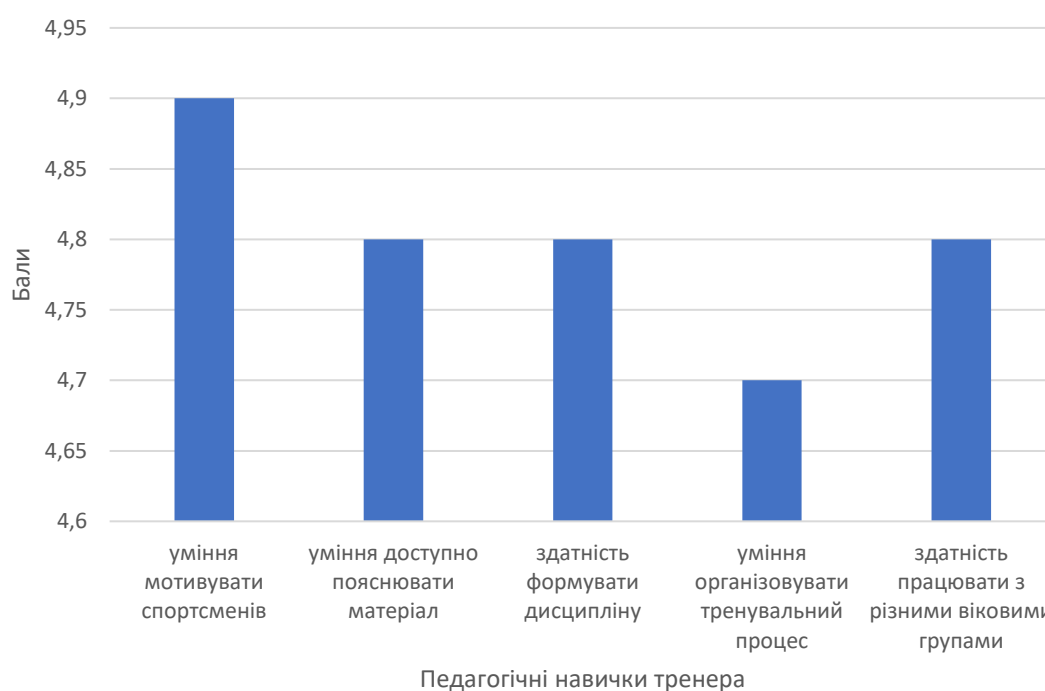

Рисунок 3.3 – Оцінка складових педагогічної компетентності тренера з фехтування (n=27)

Аналіз результатів анкетування дозволяє говорити, що усі з визначених та запропонованих для відповідей респондентам педагогічних компетентностей були оцінені високо (від 4,7 до 4,9 бала з 5 можливих). Такий

результат узгоджується з сучасним розумінням тренера як педагога, що поєднує функції наставника, викладача й організатора.

В той же час, переважна більшість тренерів (65 % від загальної кількості респондентів) (рис. 3.4) та всі функціонерів НФФУ (100 %) відзначили доцільність підвищення кваліфікації у зазначеному напрямі.

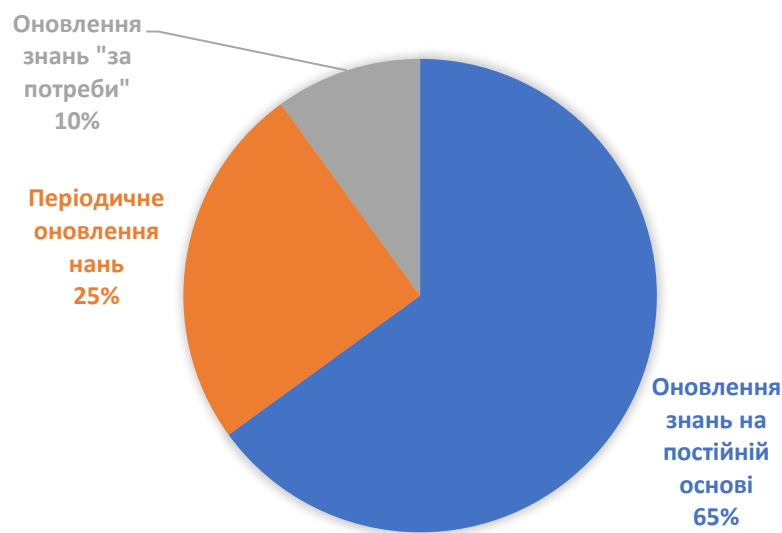

Рисунок 3.4 – Доцільність вдосконалення педагогічної компетентності тренера з фехтування (n=20)

Опитування фахівців дало змогу виокремити психологічну компетентність як одну з ключових у професійній діяльності тренера з фехтування. Серед різних аспектів цієї компетентності респонденти найвищою мірою оцінюють уміння тренера надавати підтримку спортсменам у стресових ситуаціях – у середньому 4,9 бала з 5 можливих (рис. 3.5).

Разом з тим інші виділені психологічні навички також отримали високі оцінки (у межах 4,9–4,7 бала), що свідчить про їхню значущість для ефективної роботи тренера. Такі показники підкреслюють, що здатність керувати емоційним станом спортсменів, створювати сприятливий психологічний мікроклімат у команді та розв'язувати конфліктні ситуації є невід'ємними складовими професійної компетентності тренера з фехтування.

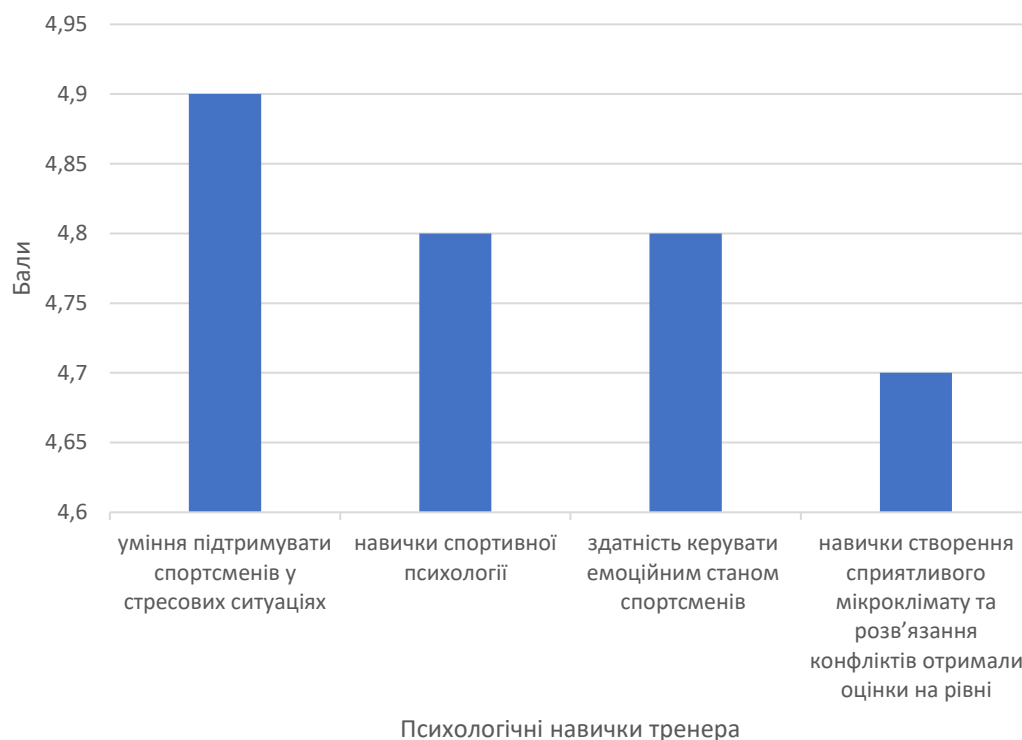

Рисунок 3.5 – Оцінка складових психологічної компетентності тренера з фехтування (n=27)

Таким чином, результати опитування підтверджують, що психологічні навички становлять важливу частину професійного профілю тренера та суттєво впливають на успішність підготовчого процесу.

Проведене опитування також дає підстави відзначити, що, попри високу значущість психологічної компетентності в роботі тренера, значна частина фахівців оцінює власну підготовленість до реалізації психологічної складової як недостатню. Зокрема, 45 % тренерів повідомили, що рівень їхньої готовності до застосування психологічних знань і навичок у професійній діяльності є низьким (10 %) або середнім (35 %) (рис. 3.6).

Ці дані свідчать про наявність певного розриву між усвідомленням важливості психологічної компетентності та реальним рівнем оволодіння відповідними навичками. Отже, існує потреба у підвищенні кваліфікації тренерів у сфері спортивної психології, що може сприяти підвищенню ефективності тренувального процесу та психологічного забезпечення спортсменів.

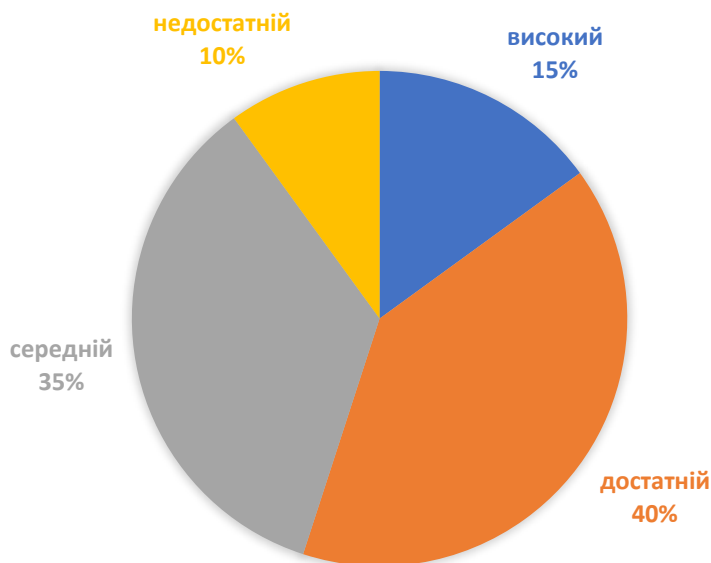

Рисунок 3.6 – Самооцінка тренерів з фехтування готовності до застосування психологічних знань і навичок у професійній діяльності (n=20)

Наступною компетентністю яку ми вивчали в рамках виконання кваліфікаційних досліджень була комунікативна компетентність тренера з фехтування (рис. 3.7).

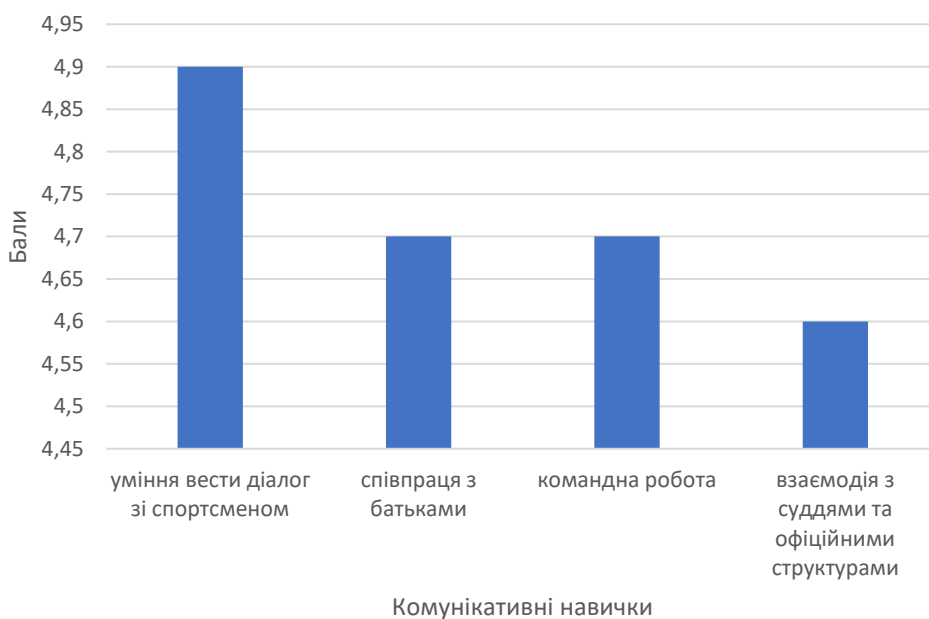

Рисунок 3.7 – Оцінка складових комунікативної компетентності тренера з фехтування (n=27)

Комунікативна компетентність передбачає вміння ефективно взаємодіяти з усіма учасниками процесу підготовки спортсменів. За результатами опитування, найважливішими аспектами є здатність вести конструктивний діалог зі спортсменом (4,9 бала), налагоджувати співпрацю з батьками (4,7 бала), працювати в команді (4,7 бала), а також грамотно взаємодіяти із суддями та офіційними структурами (4,6 бала). Ця компетентність забезпечує гармонійну комунікацію, сприяє розвитку спортсмена та підвищує ефективність тренувального процесу.

Серед найбільш поширених труднощів у комунікації (відкрите запитання) тренери вказували: нерозуміння особливостей побудови процесу багаторічної підготовки батьками спортсменів (мова переважно йде про початкові етапи підготовки); конфлікти інтересів між тренером і адміністрацією; складність мотивації спортсменів до продовження тренування у підлітковому віці; емоційні реакції учасників змагань.

Наступним етапом анкетування було визначення думки тренерів та фахівців щодо значущості аналітико-діагностичних компетентностей у професійній діяльності тренера з фехтування (рис. 3.8). До цієї групи компетентностей належать уміння проводити тестування фізичної підготовленості спортсменів, здійснювати відеоаналіз тренувань і змагань, оцінювати техніко-тактичні дії та використовувати отримані аналітичні дані для корекції тренувального процесу.

Результати опитування свідчать про те, що всі аналітико-діагностичні компетентності були оцінені дуже високо – у межах від 4,7 до 4,9 бала. Найвищу оцінку (4,9 бала) отримала здатність тренера аналізувати техніко-тактичні дії спортсмена, що є ключовим компонентом індивідуалізації тренувального процесу та підготовки до змагань. Майже тотожний рівень значущості отримало уміння використовувати результати аналізу для корекції тренувального планування (4,8 бала). Дещо нижчими, але все одно високими (4,7 бала), респонденти оцінили уміння проводити тестування фізичної підготовленості та володіння навичками відеоаналізу. Такі дані

свідчать про усвідомлення тренерами важливості системного збору інформації про стан спортсмена та її використання в управлінні тренувальним процесом.

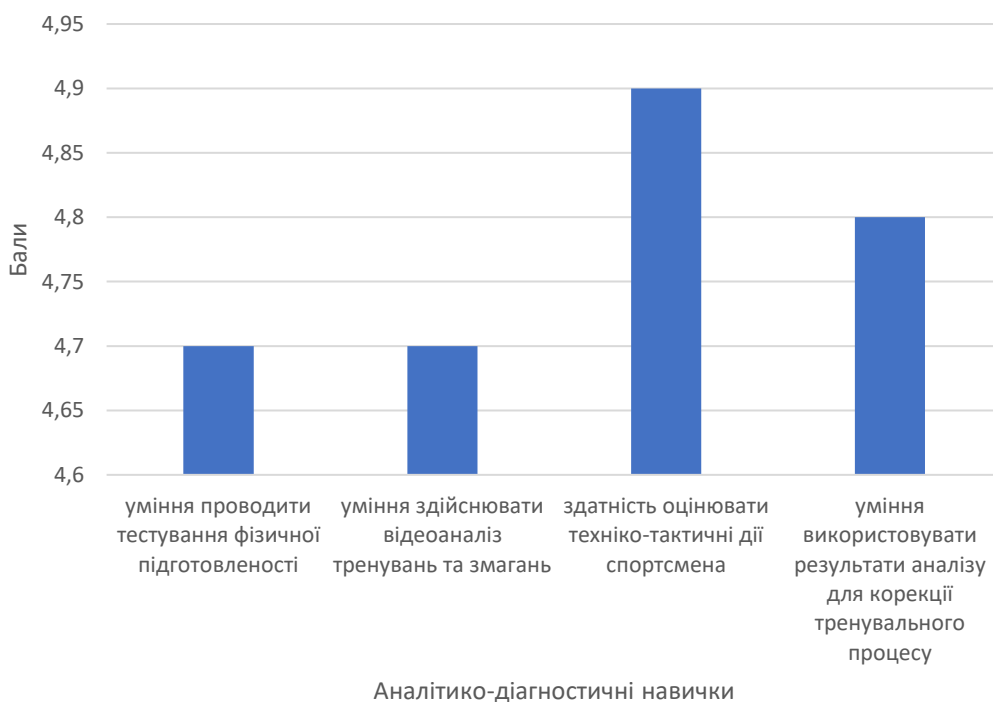

Рисунок 3.8 – Оцінка аналітико-діагностичних компетентностей тренера з фехтування (n=27)

Далі у межах анкетування було вивчено значущість управлінських компетентностей тренера з фехтування (рис. 3.9). До них належать уміння планувати тренувальний і змагальний цикли, організовувати участь у змаганнях, управляти групою спортсменів, приймати рішення в умовах стресу або невизначеності та координувати взаємодію з медичними фахівцями, адміністрацією й батьками спортсменів.

Аналіз отриманих даних показує, що управлінські компетентності є не менш важливими для тренерської діяльності, ніж технічні чи психологічні. Усі показники отримали оцінки в діапазоні 4,6–4,9 бала. Найвищими респонденти визначили вміння планувати тренувальний і змагальний цикл (4,9 бала), що відображає потребу в системності та стратегічному підході до

спортивної підготовки. Високо оцінено й уміння приймати рішення в змінних або стресових умовах (4,8 бала), що є критично важливим під час змагань. Організація логістики участі у турнірах та управління групою спортсменів отримали по 4,7 бала, тоді як координація взаємодії з батьками, лікарями та адміністрацією – 4,6 бала. Це свідчить про значення тренера як координатора багатовекторної комунікації у спортивній системі.

Рисунок 3.9 – Оцінка управлінських компетентностей тренера з фехтування (n=27)

У подальшому дослідженні було розглянуто важливість етичних компетентностей тренера з фехтування (рис. 3.10). Етичний вимір тренерської діяльності включає дотримання принципів спортивної етики та концепції fair play, створення безпечного та підтримувального середовища, а також коректну взаємодію в системі «тренер – спортсмен – батьки».

Згідно з отриманими результатами, усі етичні аспекти були оцінені респондентами практично однаково високо – у межах 4,8–4,9 бала. Найвищий бал (4,9) отримали дотримання спортивної етики й принципів чесної гри, що

підтверджує актуальність формування у спортсменів моральних норм і цінностей. Створення безпечного та підтримувального середовища було оцінено на рівні 4,8 бала – респонденти підкреслили, що психологічна та фізична безпека спортсмена є базовою умовою ефективної роботи. Етична взаємодія між тренером, спортсменами та батьками також отримала високу оцінку (4,8 бала), що відповідає сучасній гуманістичній моделі спортивної педагогіки.

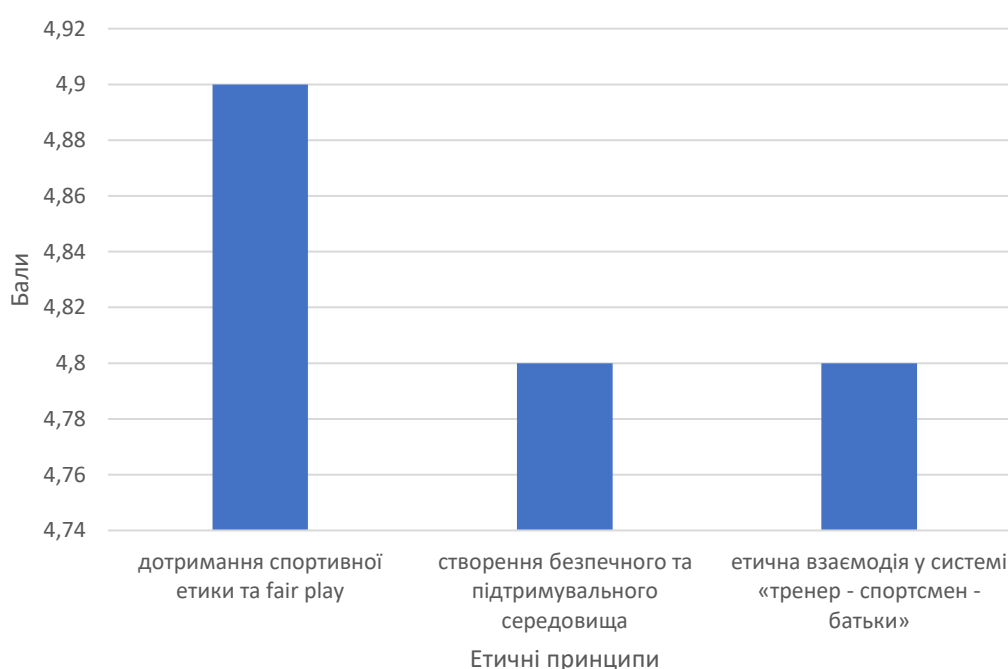

Рисунок 3.10 – Оцінка етичних компетентностей тренера з фехтування (n=27)

Окремим блоком було проаналізовано цифрові компетентності тренера з фехтування, які пов'язані з використанням сучасних технологій у плануванні, комунікації та оцінюванні тренувального процесу (рис. 3.11). У цьому блоці тренери оцінювали такі навички, як використання технологій відеоаналізу, застосування цифрових платформ для планування тренувань, ведення цифрової комунікації та застосування електронних систем моніторингу.

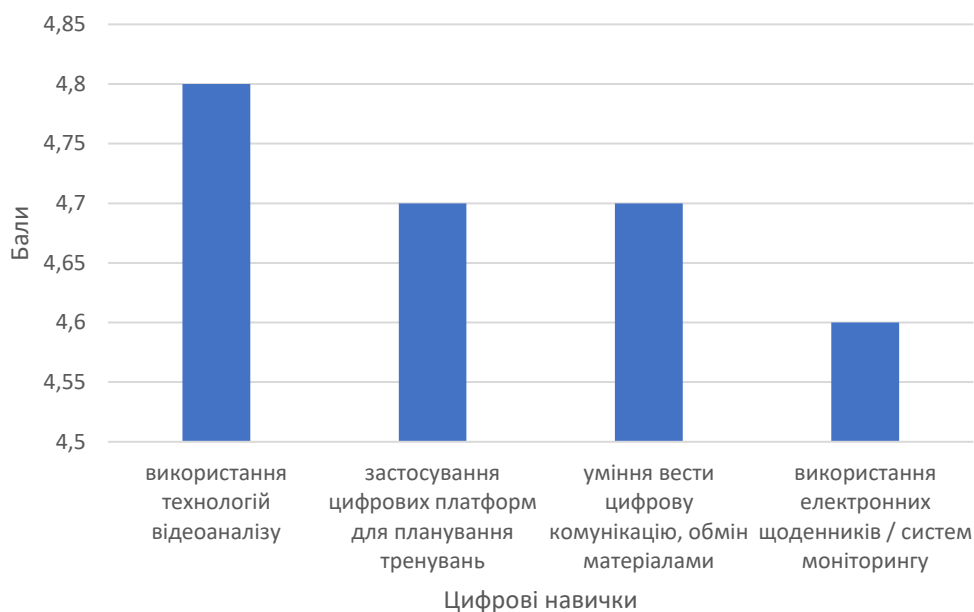

Рисунок 3.11 – Оцінка цифрових компетентностей тренера з фехтування (n=27)

Результати опитування свідчать, що цифрові навички розглядаються як важлива складова компетентнісного профілю сучасного тренера. Найвищу оцінку отримало використання технологій відеоаналізу (4,8 бала), що є логічним продовженням високої значущості аналітичних компетентностей, встановленої раніше. Застосування цифрових платформ для планування тренувань і ведення цифрової комунікації зі спортсменами та батьками отримало по 4,7 бала. Дещо нижче (4,6 бала) респонденти оцінили важливість використання електронних щоденників та систем моніторингу, що може бути пов'язано з різним рівнем доступу до відповідних технологій або недостатнім досвідом їх застосування.

Результати проведеного дослідження засвідчили, що професійна діяльність тренера з фехтування в сучасних умовах вимагає комплексного поєднання техніко-тактичних, педагогічних, психологічних, комунікативних, аналітико-діагностичних, управлінських, етичних і цифрових компетентностей, кожна з яких отримала високу оцінку респондентів.

Отримані емпіричні дані свідчать про загальне усвідомлення тренерами та фахівцями зростаючих професійних вимог і важливості всебічного розвитку зазначених компетентностей, водночас виявляючи окремі проблемні зони – насамперед потребу у вдосконаленні психологічної, педагогічної та цифрової підготовленості. Таким чином, формування сучасного компетентнісного профілю тренера з фехтування потребує системного підходу до підвищення кваліфікації, оновлення змісту професійної підготовки та впровадження інноваційних методичних і технологічних рішень.

3.3. Основні проблеми у формуванні професійних компетентностей тренера з фехтування та шляхи їх подолання

Визначивши ключові компетентності, що мають місце в діяльності тренера з фехтування на сучасному етапі розвитку виду спорту, наступним кроком нашого кваліфікаційного дослідження було окреслення кола ключових проблем, які, на думку респондентів, ускладнюють формування та розвиток професійних компетентностей тренера з фехтування (рис. 3.12).

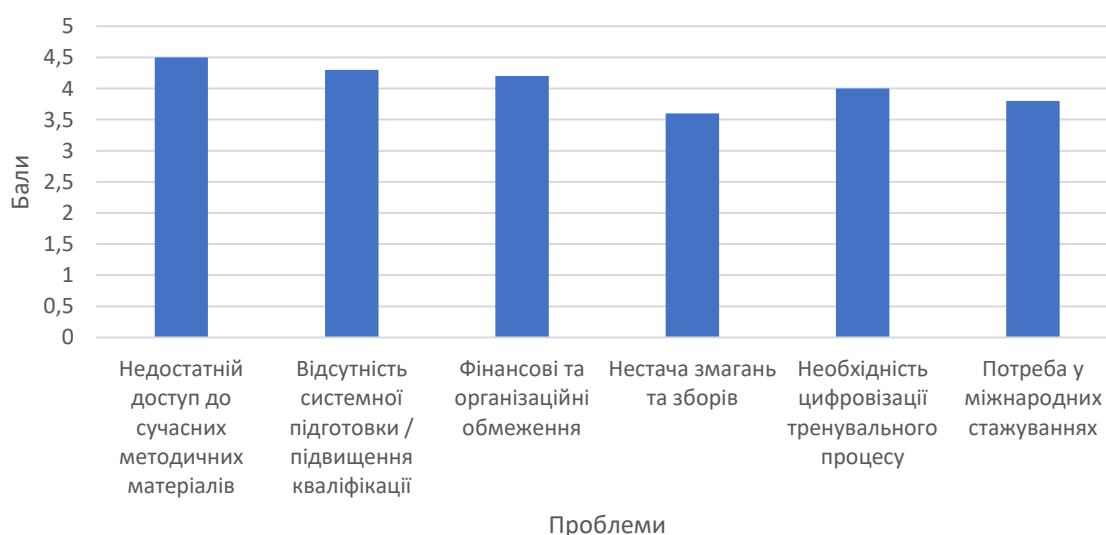

Рисунок 3.12 – Основні проблеми у формуванні професійних компетентностей тренера з фехтування (n=27)

Найвагомішою проблемою респонденти визначили проблему недостатнього доступу до сучасних методичних матеріалів, яку оцінили у 4,5 бала. Майже на тому ж рівні оцінено відсутність системної підготовки або регулярного підвищення кваліфікації – 4,3 бала, що вказує на потребу оновлення освітньо-методичного забезпечення тренерської діяльності. Важливий вплив на професійну діяльність справляють фінансові та організаційні обмеження, оцінені у 4,2 бала. Порівняно нижче, але все ще суттєвою, є проблема нестачі змагань та навчально-тренувальних зборів – 3,6 бала. Респонденти також підкреслили важливість цифровізації тренувального процесу (оцінка 4,0 бала) та необхідності міжнародних стажувань тренерів (оцінка 3,8 бала), що підтверджує орієнтацію федерації на модернізацію тренерської діяльності.

У процесі дослідження респондентам також було запропоновано оцінити важливість різних напрямів професійного розвитку тренера з фехтування (рис. 3.13).

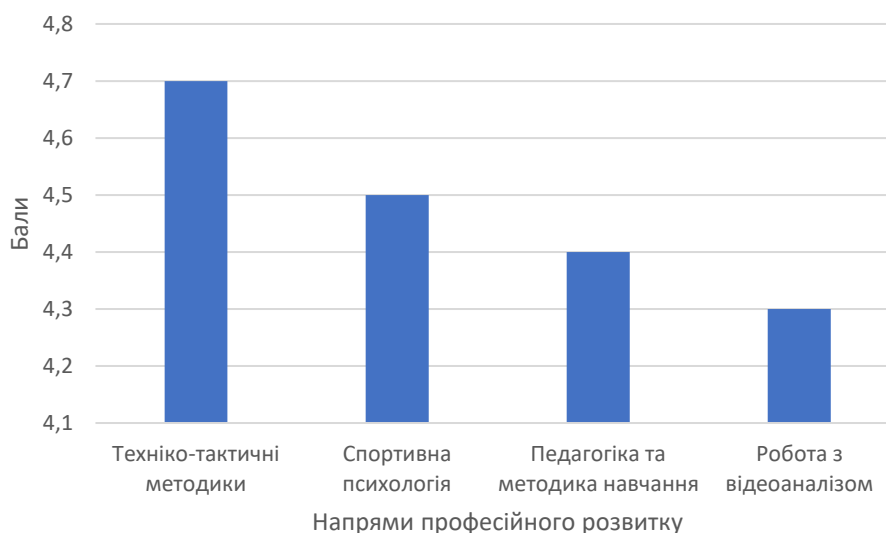

Рисунок 3.13 – Ефективні напрями професійного розвитку тренерів з фехтування (n=27)

Найвищі оцінки отримали техніко-тактичні методики – 4,7 бала, що підтверджує ключову роль фахових знань у підготовці спортсменів. Значною є потреба у розвитку спортивної психології – 4,5 бала, а також педагогіки та методики навчання – 4,4 бала. Окремої уваги потребує також робота з відеоаналізом, оцінена у 4,3 бала.

Важливою складовою формування та вдосконалення професійних компетентностей є підвищення кваліфікації (рис. 3.14).

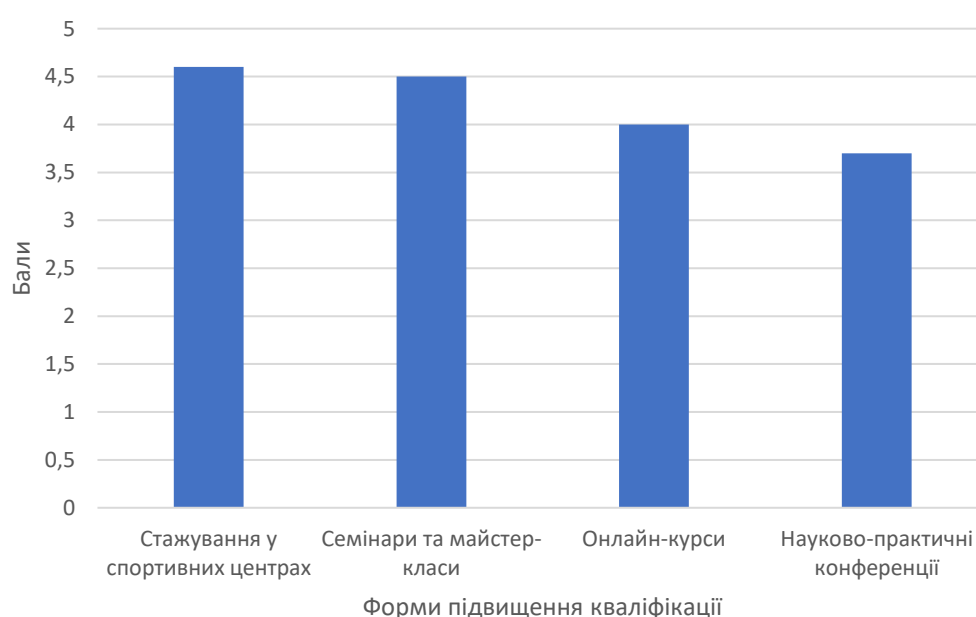

Рисунок 3.14 – Ефективні форми підвищення кваліфікації тренерів з фехтування (n=27)

В професії проведення анкетування респонденти найвищими балами оцінили стажування у спортивних центрах (4,6 бала) та семінари й майстер-класи провідних тренерів (4,5 бала). Онлайн-курси отримали оцінку 4,0 бала, тоді як участь у науково-практичних конференціях була оцінена порівняно нижче – 3,7 бала.

Отримані результати свідчать, що формування професійних компетентностей тренера з фехтування відбувається в умовах низки суттєвих

перешкод, серед яких найбільш значущими є обмежений доступ до сучасних методичних ресурсів, недостатня системність підвищення кваліфікації та фінансово-організаційні труднощі. Водночас тренери демонструють чітко виражену потребу у вдосконаленні техніко-тактичних умінь, психологічної та педагогічної підготовки, а також у розвитку цифрових і аналітичних навичок. Найефективнішими формами професійного зростання визначено стажування у спортивних центрах і майстер-класи провідних фахівців, що підкреслює важливість практико-орієнтованого навчання для підвищення якості тренерської діяльності.

Висновки до розділу 3

У результаті проведеного теоретичного аналізу та емпіричного дослідження було встановлено, що професійна діяльність тренера з фехтування в Україні має багатовимірний характер і вимагає поєднання техніко-тактичних, педагогічних, психологічних, аналітичних, управлінських, комунікативних, етичних і цифрових компетентностей. Узагальнення наукових джерел підтвердило, що сучасні вимоги до тренера обумовлені як складністю фехтувального спорту, так і необхідністю функціонування у багатокомпонентному освітньо-тренувальному середовищі. Результати анкетування засвідчили, що ключові професійні компетентності оцінюються тренерами та фахівцями дуже високо, однак існують проблемні зони, пов'язані передусім із психологічною, педагогічною та цифровою підготовленістю. Водночас було визначено низку системних труднощів, що стримують розвиток професійних компетентностей, серед яких домінують недостатній доступ до сучасних методичних ресурсів, обмежені можливості підвищення кваліфікації та фінансово-організаційні бар'єри. Отримані дані свідчать про нагальну потребу в удосконаленні системи професійного розвитку тренерів з фехтування шляхом розширення можливостей стажувань, підвищення кваліфікації, впровадження цифрових

технологій та оновлення змісту методичної підготовки, що у комплексі сприятиме формуванню конкурентоспроможного компетентнісного профілю сучасного тренера.

РОЗДІЛ 4

ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Обговорення результатів проведеного дослідження дозволяє узагальнити отримані емпіричні дані та співвіднести їх із існуючими теоретичними концепціями компетентнісного підходу, педагогіки спорту та фахової підготовки тренерів техніко-тактичних видів спорту. Отримані результати підтвердили, що професійна діяльність тренера з фехтування має комплексний, багатовимірний характер, у межах якого технічні, педагогічні, психологічні, аналітичні та етичні аспекти утворюють єдину систему професійної компетентності. Таке поєднання функцій тренера узгоджується з положеннями А. Хуторського та Дж. Равена, які підкреслюють інтегральність компетентності та її залежність від здатності діяти в умовах змін [55; 59]. Отже, дані дослідження підтверджують фундаментальні теоретичні висновки щодо природи компетентності як динамічної й багатовимірної характеристики професійної діяльності (*підтверджено* [1; 14; 17; 18]).

Результати анкетування показали, що найвищі оцінки тренери надали техніко-тактичним, аналітичним та педагогічним компетентностям (4,6–4,9 бала). Це узгоджується з науковими поглядами Дж. Лайла та М. Мартенса, які підкреслюють, що у видах спорту з високою вимогою до когнітивної швидкості й технічної точності тренер стає не лише інструктором, а й аналітиком, стратегом і модератором навчального процесу [56; 57]. Висока оцінка уміння аналізувати техніко-тактичні дії спортсмена цілком відповідає дослідженням В. Волкова та В. Парамонова, які акцентують увагу на потребі в індивідуалізації технічної підготовки та системному контролі змагальної діяльності [11; 35]. Таким чином, емпіричні результати *підтверджують* теоретичне положення про ключову роль аналітичної компетентності тренера у фехтуванні [28; 29; 52].

Висока значущість педагогічної компетентності, виявлена у тренерів (4,7–4,9 бала), співвідноситься з концепціями особистісно орієнтованої

педагогіки І. Беґа та гуманістичних підходів у фізичному вихованні, представлених у працях Т. Круцевич, О. Гулая та В. Єрмолової [2; 14; 30; 19]. Підтверджено, що тренер розглядається не лише як наставник, а як педагог і вихователь (*підтверджено* [2; 30; 43]). У роботах із педагогічної психології (Воронова, Петровська) підкреслено важливість формування позитивного психологічного клімату, що повністю корелює з оцінками респондентів, які найвищим балом відзначили навички психологічної підтримки (4,9) [12].

Водночас отримані дані виявляють розрив між усвідомленням значущості психологічної компетентності та реальним рівнем її сформованості: 45 % тренерів оцінили своє вміння працювати з психологічними техніками як низьке або середнє. Цей результат *доповнює* наукові праці Риби, Стамбулової та Врісберґа, які зазначають, що тренери недостатньо підготовлені до підтримки спортсменів у стресових ситуаціях, хоча ці навички визначають успішність переходів і адаптаційних процесів у спорті [60]. Таким чином, дослідження поглиблює сучасні знання про психологічну підготовленість тренерів фехтування в Україні (*доповнено* [12; 60]).

Комунікативні компетентності отримали середні оцінки 4,6–4,9 бала, що підтверджує важливість взаємодії тренера з різними учасниками спортивного середовища, як це описано у працях В. Сергієнка та О. Комоцької [26; 40]. Тренери наголосили на труднощах у комунікації з батьками спортсменів, адміністрацією та підлітками, що вказує на потребу у розвитку медіаційних та управлінських навичок. Цей результат є новим для української наукової літератури, оскільки подібні аспекти комунікації раніше не були предметом системного емпіричного вивчення у сфері фехтування (*нова позиція дослідження*).

Аналітико-діагностичні компетентності, оцінені високо (4,7–4,9 бала), підтверджують актуальність використання відеоаналізу, тестування й цифрових інструментів. Це узгоджується з методичними рекомендаціями Міжнародної федерації фехтування, результатами сучасних досліджень щодо

технологізації спорту та тенденціями Olympic Agenda 2020+5 щодо цифровізації підготовки спортсменів (*підтверджено* [41; 63; 64]). Отже, емпіричні результати демонструють відповідність сучасному міжнародному тренду на інтеграцію цифрових засобів у тренерську практику (*підтверджено* [53; 54]).

Управлінські компетентності тренери також оцінили високо (4,6–4,9 бала), що збігається з моделями діяльності тренера, описаними у працях ІССЕ, де тренер розглядається як менеджер тренувального процесу та координатор взаємодії між різними фахівцями [53; 54]. Емпіричні дані *підтверджують* управлінські характеристики тренера, вказані у роботах Платонова, який наголошував на необхідності стратегічного планування змагальних і тренувальних циклів [36].

Етичні компетентності отримали одні з найвищих оцінок (4,8–4,9), що відповідає сучасним тенденціям гуманізації спорту й підходам, пов'язаним із концепцією fair play (*підтверджено* [19; 37; 20]). Респонденти відзначили важливість створення безпечного та морально стійкого середовища, що узгоджується із принципами Олімпійської хартії та концепцією олімпійської освіти Кубертена, де етичний розвиток спортсмена є центральною складовою підготовки [31; 64; 61].

Разом з тим дані дослідження виявили кілька системних перешкод для розвитку компетентностей тренера: недостатній доступ до методичних матеріалів (4,5 бала), відсутність регулярного підвищення кваліфікації (4,3), фінансові обмеження (4,2), нестача змагальної практики (3,6), брак міжнародних стажувань (3,8). Ці результати *доповнюють* висновки українських авторів (Булатова, Бусол, Терьохіна) про нерівномірність ресурсного забезпечення фехтувальних шкіл України та обмеженість сучасних освітніх можливостей для тренерів [5; 9; 46]. У літературі питання доступності методичних ресурсів піднімалося фрагментарно, однак систематизовані кількісні дані про ці проблеми в українському фехтуванні отримано вперше (*нова позиція дослідження*).

Напрями професійного розвитку, визначені тренерами (техніко-тактичні методики – 4,7; спортивна психологія – 4,5; педагогіка – 4,4; відеоаналіз – 4,3), узгоджуються з рекомендаціями ІССЕ та європейськими документами щодо ключових компетентностей (*підтверджено* [17; 53; 54]). Водночас важливість роботи з відеоаналізом та цифровими платформами, відображена у відповідях респондентів, розширює попередні моделі підготовки тренерів, у яких цифрова складова була присутня менш виражено (*додовнено* [28; 52]).

Нарешті, результати щодо найбільш ефективних форм підвищення кваліфікації (стажування – 4,6; майстер-класи – 4,5) демонструють перевагу практико-орієнтованих форматів навчання. Ці дані узгоджуються з тенденціями світової тренерської освіти (*підтверджено* [53; 57]), однак їх кількісна перевірка саме у сфері фехтування в Україні проведена вперше (*нова позиція дослідження*).

Таким чином, аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати, що емпіричні дані загалом підтверджують ключові положення теорії компетентнісного підходу та спортивної педагогіки, доповнюють наявні у літературі знання про професійний профіль тренера-фехтувальника та містять низку нових результатів, які розширюють уявлення про стан професійних компетентностей тренерів у сучасних умовах розвитку фехтування в Україні.

ВИСНОВКИ

1. Дослідження підтвердило високу актуальність проблеми формування професійних компетентностей тренера з фехтування, що зумовлено зростанням вимог до якості тренерської роботи та швидкими змінами у сучасному спортивному середовищі. Аналіз наявних теоретичних матеріалів показав, що, попри широкий спектр праць, присвячених загальним питанням тренувального процесу, педагогіці та психології спорту, комплексні дослідження, які б системно описували компетентнісний профіль тренера саме у фехтуванні, практично відсутні. З'ясовано, що існуючі джерела не повною мірою враховують сучасні технологічні тенденції, зокрема використання цифрових інструментів, відеоаналізу, даних моніторингу та інноваційних методів підготовки спортсменів. Недостатньо розкритими залишаються й питання інтеграції управлінських, комунікативних та аналітичних компетентностей, які набувають дедалі більшого значення в роботі тренера. Виявлений дефіцит систематизованих наукових даних свідчить про наявність суттєвої прогалини у вітчизняній теорії та методиці спорту, що підкреслює необхідність проведення спеціальних досліджень у цій сфері. Отже, тема формування компетентнісного профілю тренера з фехтування є актуальною, науково обґрунтованою та має важливе значення для розвитку тренерської освіти і практики в Україні.

2. Досліджено особливості професійної діяльності тренерів з фехтування, що дозволило визначити структуру їх компетентнісного профілю. За результатами опитування ($n=27$) встановлено, що тренери найбільш значущими вважають техніко-тактичні (4,9 бала), педагогічні (4,7–4,9 бала), аналітико-діагностичні (4,7–4,9 бала) та управлінські компетентності (4,6–4,9 бала). Високі оцінки отримали й цифрові навички, зокрема використання відеоаналізу (4,8 бала), що свідчить про відповідність сучасним тенденціям розвитку світового фехтування.

3. Виявлено суттєві диспропорції між значущістю компетентностей та реальним рівнем їх сформованості. Зокрема, 45 % тренерів оцінили власну готовність до використання психологічних знань як низьку або середню (10 % та 35 % відповідно), попри те що психологічна підтримка спортсменів була визначена найбільш вагомою (4,9 бала). Також зафіксовано потребу в удосконаленні цифрової підготовленості, оскільки навички роботи з електронними щоденниками та моніторинговими платформами оцінені найнижче у цифровому блоці (4,6 бала). Це свідчить про існування реальних прогалин у професійній діяльності тренерів, що потребують системних рішень.

4. Установлено коло ключових проблем, які ускладнюють формування професійних компетентностей тренера з фехтування в Україні. Найвагомішою проблемою респонденти назвали недостатній доступ до сучасних методичних матеріалів (4,5 бала). Значущими є також відсутність регулярної системи підвищення кваліфікації (4,3 бала), фінансово-організаційні обмеження (4,2 бала), брак змагальної практики та навчально-тренувальних зборів (3,6 бала), а також обмежені можливості для міжнародних стажувань (3,8 бала). Виявлені проблеми демонструють потребу у модернізації системи підготовки тренерів і створенні якісного методичного та ресурсного забезпечення.

5. На основі отриманих даних визначено пріоритетні напрями професійного розвитку тренерів з фехтування. Найвищі оцінки отримали техніко-тактичні методики (4,7 бала), спортивна психологія (4,5 бала), педагогіка і методика навчання (4,4 бала), а також відеоаналіз тренувань і змагань (4,3 бала). Серед форм підвищення кваліфікації тренери найефективнішими визнали стажування у спортивних центрах (4,6 бала) та майстер-класи провідних фахівців (4,5 бала), що підтверджує пріоритет практико-орієнтованого навчання над суто теоретичними моделями.

6. Розроблені практичні рекомендації охоплюють напрямки покращення професійної підготовки тренерів і спрямовані на усунення

виявлених проблем. Зокрема, вони передбачають: створення системних програм підвищення кваліфікації; розвиток цифрових та аналітичних навичок; удосконалення психологічної та педагогічної підготовки тренерів; стандартизацію використання відеоаналізу; модернізацію методичного забезпечення; зміцнення управлінських та комунікативних компетентностей; а також покращення матеріально-технічної бази фехтувальних центрів. Реалізація цих рекомендацій сприятиме формуванню сучасного компетентнісного профілю тренера, підвищенню ефективності тренувального процесу й конкурентоспроможності українських фехтувальників на міжнародній арені.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Дані рекомендації призначені для тренерів з фехтування, керівників та методистів дитячо-юнацьких спортивних шкіл і клубів, представників Національної федерації фехтування України, фахівців у сфері підготовки тренерських кадрів, а також закладів вищої освіти, що здійснюють професійну підготовку фахівців у галузі спорту. Їх упровадження може сприяти підвищенню якості тренувального процесу, оптимізації організації роботи тренера, модернізації освітньо-методичного забезпечення та загальному підвищенню конкурентоспроможності українських фехтувальників на міжнародній арені.

1. Удосконалення системи професійної підготовки та підвищення кваліфікації тренерів

1.1. Розробити й упровадити системні програми підвищення кваліфікації, що включатимуть:

- сучасні техніко-тактичні методики;
- спортивну психологію, зокрема роботу зі стресом та мотивацією спортсменів;
- педагогічну майстерність та методику навчання;
- навички відеоаналізу та аналітичної діагностики.

1.2. Організувати регулярні стажування у провідних українських та зарубіжних центрах фехтування, що забезпечить обмін досвідом і поширення сучасних підходів до тренувального процесу.

1.3. Удосконалити освітні програми ЗВО, де здійснюють підготовку тренерів, орієнтуючись на компетентнісний підхід та інтеграцію цифрових і аналітичних технологій.

2. Підвищення доступу до сучасних методичних ресурсів

2.1. Створити електронні методичні платформи, які міститимуть:

- навчальні відеоматеріали з техніки та тактики;
- рекомендації щодо фізичної підготовки фехтувальників;
- зразки планування тренувальних циклів;
- бази відеоаналізу поєдинків.

2.2. Регулярно оновлювати методичну літературу, адаптуючи її до сучасних тенденцій міжнародного фехтування.

2.3. Запровадити відкриті тренерські семінари та дискусійні клуби, що сприятимуть обміну досвідом та формуванню професійної спільноти.

3. Розвиток психологічної компетентності тренерів

3.1. Проводити тренінги зі спортивної психології, спрямовані на:

- роботу зі стресовими ситуаціями;
- розвиток емоційної саморегуляції у спортсменів;
- профілактику конфліктів;
- методи формування мотивації.

3.2. Розробити спільні програми роботи тренера та спортивного психолога, особливо для спортсменів підліткового віку та високої кваліфікації.

4. Розвиток цифрових та аналітичних компетентностей

4.1. Запровадити навчання використанню цифрових інструментів, зокрема:

- програм відеоаналізу (Dartfish, Kinovea тощо);
- електронних щоденників спортсмена;
- платформ для планування тренувального процесу;

- систем моніторингу фізичного стану.

4.2. Створити єдині стандарти відеоаналізу техніко-тактичних дій спортсменів, що підвищить об'єктивність оцінювання та корекції підготовки.

5. Оптимізація управлінської та комунікативної діяльності тренера

5.1. Організувати курси з менеджменту в спорті, які охоплюватимуть:

- планування тренувальних і змагальних циклів;
- логістику участі у змаганнях;
- управління командою спортсменів;
- прийняття рішень у стресових умовах.

5.2. Підвищувати рівень комунікативної культури тренерів, зокрема щодо:

- взаємодії з батьками спортсменів;
- командної роботи у спортивних колективах;
- конструктивної комунікації із суддівським корпусом та адміністрацією клубу.

6. Забезпечення етичних та соціальних аспектів підготовки

6.1. Усунути ризики порушення принципів fair play і спортивної етики через проведення тематичних семінарів та впровадження кодексу етичної поведінки тренера.

6.2. Створювати безпечне і підтримувальне середовище, що враховує психологічний комфорт спортсмена, профілактику вигорання та формування здорових взаємин у системі «тренер – спортсмен – батьки».

7. Поліпшення матеріально-технічного забезпечення

7.1. Сприяти оновленню інвентарю та електронного оснащення, зокрема систем реєстрації уколів, відеофіксації та спеціалізованих тренажерів.

7.2. Розширити можливості для проведення тренувальних зборів, що дозволить підвищити якість змагальної та тактичної підготовки спортсменів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байденко В. І. Компетентнісний підхід до проектування державних освітніх стандартів вищої професійної освіти. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 54 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
3. Бондаренко О. В., Пільова С. Г. Філософські аспекти успішної діяльності тренера. Інноваційна педагогіка. 2023. 57(1). С. 146–150.
4. Бордюгова А. Правопорушення в сфері спорту: допінг. *PRAVO.UA*. 2006. №46(464). URL: <https://pravo.ua/articles/pravonarusheniya-v-sfere-sporta-doping>. (дата звернення: 23.01.2025).
5. Булатова М.М. Фехтування. Енциклопедія в запитаннях і відповідях. Київ : Олімпійська література, 2017. 576 с.
6. Булатова М.М., Бубка С.Н. Олімпійський рух в Україні: історія і сучасність, 2021. 304 с.
7. Булатова М.М., Бубка С.Н., Платонов В.М. Олімпійський рух: історія і сучасність: у 2 кн. Кн. 1. Київ, 2021. 640 с.
8. Булатова М.М., Бубка С.Н., Платонов В.М. Олімпійський рух: історія і сучасність: у 2 кн. Кн. 2. Київ, 2021. 672 с.
9. Бусол В. А., Келлер В. С., Тишлер Д. А. Фехтування: навчальний посібник для студентів спеціальності «Фізична культура і спорт». Львів: ЛДУФК, 2020. 150 с.
10. Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку: науково-методичний посібник. Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011. 200 с.
11. Волков Л. В. Теория спортивного отбора и основы построения тренировочного процесса. Київ: Олимпийская литература, 2006. 296 с.
12. Воронова В., Петровська Т., Ковальчук В., Смоляр І. Психологічне дослідження особистості як суб'єкта спортивної діяльності. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2020. № 2. С.116–123.

- 13.Голубєва М. В. Особливості методики навчання фехтуванню майбутніх педагогів. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2019. С. 45–48.
- 14.Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти. Вісник Нац. академії ДПСУ. 2009. № 2. С. 41–51.
- 15.Денисова Л. В., Хмельницькая И. В., Харченко Л. А. Измерения и методы математической статистики в фізичному вихованні та спорті. Київ: Олімпійська література, 2008. 127 с.
- 16.Есенатев Т. Олімпійський спорт в сучасному світі. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2015. №3. С. 98–103.
- 17.Європейська Комісія. Оновлена Рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя. Brussels, 2018.
- 18.Європейська Комісія. Рамка ключових компетентностей для навчання протягом усього життя (European Key Competences Framework). Luxembourg: Publications Office of the EU, 2006.
- 19.Єрмолова В., Радченко Л., Кроль І. Fair play як засіб формування соціальної компетентності школярів. Проблеми та перспективи олімпійського руху. Рівне, 2022. С. 31–34.
- 20.Загальна декларація прав людини. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
- 21.Золотухіна С. Т., Фазан В. В., Макаренко В. В. Традиції та новації у педагогічній діяльності. Теорія та методика навчання та виховання. 2021. №50. С. 65–74.
- 22.Касаткін М.О. Фехтування. Київ : ЦК ЛКСМУ "Молодь", 1959. 26с.
- 23.Кауфман С. За межами піраміди потреб. Новий погляд на самореалізацію. Київ : Лабораторія, 2021. 400 с.
- 24.Келлер В. С. Фехтування на шаблях. Київ : Здоров'я, 2011. 178с.
- 25.Ключові освітні компетентності. Освіта.ua. <https://osvita.ua/school/method/2340/>

26. Комоцька О. Сучасні підходи до специфіки тренерської діяльності. Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики. 2021. №2(6). С. 52–54. ^[P]_[SEP]
27. Компас: Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. Страсбург : Рада Європи, 2023. 496 с.
28. Костюкевич В. М. Теорія і методика спортивної підготовки. Навчальний посібник. Вінниця : Планер, 2014. 616 с.
29. Костюкевич В. М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації: Навчальний посібник. Вінниця : «Планер», 2014. 273с.
30. Круцевич Т. Ю., Безверхня Г. В. Теорія і методика фізичного виховання. Київ: Олімпійська література, 2010. 358 с.
31. Кубертен П. Олімпійські мемуари. Київ : Олімпійська література, 1997. 179 с.
32. Мулик В. В., Литвиненко А. М. Визначення найбільш популярних українських національних видів спортивних єдиноборств. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. № 10(170). С. 111–118.
33. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.
34. Несен О. О., Клименченко В. Г. Фізичне виховання з елементами фехтування: методичні рекомендації. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2018. 50 с.
35. Парамонов С. В. Підготовка фехтовальщика. Київ : Здоров'я, 2012. 92с.
36. Платонов В.М. Сучасна система спортивного тренування. Київ : Перша друкарня, 2021. 672 с.
37. Попович М. В. Гуманізм. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-24649>
38. Процеси гуманізації та гуманітаризації освіти : моногр. Київ : КНУТД, 2020. 176 с.
39. Рошін І., Рощина С. Удосконалення показників швидкості фехтувальників-шаблістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. *Спортивна наука України*. 2013 №2(53). С 45–49.

- 40.Сергієнко В. М. Фізкультурно-спортивна діяльність тренера з виду спорту : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2022. 236 с.
- 41.Сайт міжнародної федерації фехтування. Електронний ресурс. Дата звернення: 25 серпн. 2025. Розташовано на: <https://fie.org/athletes>.
42. Сайт МОК. Електронний ресурс. Дата звернення: 19 серпн. 2024 р. Розташовано на: <https://olympics.com/en/olympic-games/paris-2024/results/fencing>
- 43.Словник базових понять з курсу «Педагогіка». Житомир : ЖДУ, 2014. 100 с.
- 44.Словник-довідник з професійної педагогіки. Одеса : Пальміра, 2006. 222 с.
45. Теорія та методика фізичного виховання. Т. 1. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання / За ред. Т. Ю. Круцевич. К. : Олімп. л-ра, 2003. 423 с.
46. Терьохіна О. Л. Фехтування. Історія фехтування та його види: навчальний посібник. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 120 с.
- 47.Улан А. М. Спортивний відбір і орієнтація підготовки фехтувальників на початковому етапі багаторічного вдосконалення. *Молодь та олімпійський рух*. Київ, 2016. С. 96–97.
48. Улан А. Н., Шинкарук О. А. Вплив змін правил змагань на особливості ведення поєдинку у фехтуванні. *Матеріали Міжнар. конгресу. Єреван*, 2015. С. 408–411.
- 49.Філософія освіти / ред. В. Андрущенко, І. Передборської. Київ : НПУ, 2009. 329 с.
50. Хохла А., Линець М., Войтович І. Фізична підготовка фехтувальників-шпажистів на етапі попередньої базової підготовки. *Спортивна наука України*. 2011. С. 339–345.
51. Шинкарук О.А., Улан А.М. Функціональна асиметрія та орієнтація підготовки фехтувальників: монографія. К.: НУФВСУ, вид-во «Олімп. л-ра», 2021. 148 с.
52. Шиян О. І., Єрмаков С. С. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту. Харків: ХДАФК, 2014. 212 с.

53. International Council for Coaching Excellence (ICCE). International Coach Developer Framework. Leeds: ICCE, 2020. 120 p.
54. International Council for Coaching Excellence (ICCE). International Sport Coaching Framework (Version 1.2). Champaign, Illinois: Human Kinetics, 2012. 140 p.
55. Hutorskyi A. V. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. Народное образование. 2002. № 2. С. 58–64.
56. Lyle J. Sports Coaching Concepts: A Framework for Coaches' Behaviour. London: Routledge, 2002. 320 p.
57. Martens R. Successful Coaching. 4th ed. Champaign, IL: Human Kinetics, 2012. 384 p.
58. Pieter W. Performance and Competence in Coaching. Journal of Asian Martial Arts. 2009. Vol. 18(3). P. 34–51.
59. Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development, and Release. Oxford: Oxford Psychologists Press, 2001. 435 p.
60. Ryba T., Stambulova N., Wrisberg C. The Psychology of Athletic Talent Development and Transitions. Journal of Sport Psychology. 2013. Vol. 35(3). P. 233–252.
61. Bubka S., Bulatova M., ed. Olympic Movement in Ukraine: History and Modernity. Kyiv, 2021. 304 p.
62. Mzali M. Olympism and education. 1979. 72 p.
63. Olympic Agenda 2020+5. IOC. Lausanne, 2023. 37 p.
64. Olympic Charter (In force as from 30 January 2025). IOC, 2025. 108 p.

ДОДАТКИ

АНКЕТА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОГО ПРОФІЛЮ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТРЕНЕРА З ФЕХТУВАННЯ

Шановний респонденте!

Ця анкета створена з метою визначення сучасного профілю професійних компетентностей тренера з фехтування, а також виявлення актуальних проблем, з якими стикаються тренери у своїй діяльності, та можливих шляхів їх подолання.

Ваші відповіді дадуть змогу визначити найбільш значущі компетентності тренера на сучасному етапі, з'ясувати, які навички та знання потребують оновлення чи вдосконалення, виявити ключові труднощі у професійній діяльності та окреслити можливі напрями підвищення кваліфікації й професійного розвитку.

Анкетування є анонімним, а отримані дані будуть використані лише для узагальнення та науково-методичного аналізу.

*Дякуємо вам за участь і цінний внесок у формування сучасних
стандартів тренерської підготовки!*

1. Ваш стаж роботи тренером з фехтування (оберіть 1 з варіантів):

- до 3 років
- 3–10 років
- понад 10 років

2. З якими групами ви працюєте переважно (надайте відповідь)?

3. Які види зброї ви тренуєте (надайте відповідь)?

4. Оцініть важливість професійних компетентностей для тренера з фехтування (за шкалою 1–5, де 1 – зовсім не важливо, 5 – дуже важливо):

- знання техніки та тактики фехтування
- уміння планувати тренувальний процес
- уміння контролювати фізичний стан спортсменів
- володіння методиками розвитку швидкості, спритності, координації
- здатність адаптувати тренування під індивідуальні особливості спортсмена

5. Які професійні уміння, на вашу думку, найбільше впливають на результативність спортсменів? (надайте відповідь)

6. Оцініть, наскільки важливими для тренера є наступні педагогічні компетентності (за шкалою 1–5, де 1 – зовсім не важливо, 5 – дуже важливо):

- уміння доступно пояснювати матеріал
- уміння мотивувати спортсменів
- здатність формувати дисципліну
- уміння організовувати навчальний процес
- здатність працювати з групами різного віку

7. Чи відчуваєте ви потребу в оновленні знань щодо сучасних методик тренування (оберіть 1 з варіантів)?

- так, постійно
- інколи
- рідко
- не відчуваю потреби

8. Наскільки важливими для тренера є такі психологічні компетентності (оцініть за шкалою 1–5, де 1 – зовсім не важливо, 5 – дуже важливо)?

- уміння керувати емоційним станом спортсмена
- навички спортивної психології
- здатність підтримувати спортсмена у стресових ситуаціях
- уміння створювати сприятливий мікроклімат у колективі
- здатність попереджувати та розв'язувати конфлікти

9. Оцініть рівень власної психологічної підготовленості (оберіть 1 з варіантів):

- високий
- достатній
- середній
- недостатній

10. Наскільки важливі для тренера з фехтування є такі комунікативні навички (оцініть за шкалою 1–5, де 1 – зовсім не важливо, 5 – дуже важливо):

- уміння вести діалог зі спортсменом
- співпраця з батьками спортсменів
- взаємодія з суддями та офіційними структурами
- навички командної роботи

11.3 якими труднощами у комунікації ви найчастіше стикаєтесь?
(надайте відповідь)

12.Оцініть важливість аналітико-діагностичних компетентностей в діяльності тренера з фехтування (за шкалою 1–5, де 1 – зовсім не важливо, 5 – дуже важливо):

- уміння проводити тестування фізичної підготовленості
- уміння здійснювати відеоаналіз тренувань та змагань
- здатність оцінювати техніко-тактичні дії спортсмена
- уміння використовувати результати аналізу для корекції тренувального процесу

13. Оцініть важливість управлінських навичок в діяльності тренера з фехтування (за шкалою 1–5, де 1 – зовсім не важливо, 5 – дуже важливо):

- планування тренувального та змагального циклу
- організація та логістика участі у змаганнях
- управління групою спортсменів
- прийняття рішень у стресових або змінних умовах
- координація взаємодії з лікарями, батьками, адміністрацією

14. Оцініть важливість етичних компетентностей в діяльності тренера з фехтування (за шкалою 1–5, де 1 – зовсім не важливо, 5 – дуже важливо):

- дотримання спортивної етики та fair play
- створення безпечного та підтримувального середовища
- етична взаємодія у системі «тренер – спортсмен – батьки»

15. Оцініть важливість цифрових компетентностей в діяльності тренера з фехтування (за шкалою 1–5, де 1 – зовсім не важливо, 5 – дуже важливо)::

- використання технологій відеоаналізу
- застосування цифрових платформ для планування тренувань
- вміння вести цифрову комунікацію, обмін матеріалами
- використання електронних щоденників / систем моніторингу

16.Які чинники найбільше ускладнюють розвиток професійних компетентностей тренера з фехтування (оцініть за шкалою 1–5, де 1 – зовсім не важливо, 5 – дуже важливо):?

- недостатній доступ до сучасних методичних матеріалів
- відсутність системної підготовки або підвищення кваліфікації
- фінансові або організаційні обмеження
- недостатня кількість змагань або зборів
- інші (вкажіть)

17. Які компетентності, на вашу думку, у тренерів з фехтування сформовані найменше? (надайте відповідь)

18. У яких напрямках ви вважаєте за необхідне вдосконалювати свою підготовку (оцініть за шкалою 1–5, де 1 – зовсім не важливо, 5 – дуже важливо):?

- техніко-тактичні методики
- фізична підготовка
- спортивна психологія
- педагогіка та методика навчання
- робота з відеоаналізом
- інші

19. Які форми підвищення кваліфікації ви вважаєте найбільш ефективними (оцініть за шкалою 1–5, де 1 – зовсім не важливо, 5 – дуже важливо):?

- тренерські семінари
- майстер-класи провідних тренерів
- онлайн-курси
- стажування у спортивних центрах
- участь у науково-практичних конференціях

11. На вашу думку, яким має бути сучасний компетентнісний профіль тренера з фехтування? (надайте відповідь)

Дякуємо за співпрацю!